

**TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
TALLINNA KOLLEDŽ**

Rahvusvaheline majandus ja ärikorraldus
Äriõigus

Liisa Voo

**ISIKUANDMETE TÖÖTLEJAKS KVALIFITSEERIMISE
PROBLEEME INTERNETI OTSINGUMOOTORI NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: *mag iur* Uno Feldschmidt

Tallinn 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 UURIMISKÜSIMUSE AVAMISEGA SEOTUD INFORMATSIOON	6
1.1 OTSINGUMOOTORI MÄÄRATLUS, TÖÖPÕHIMÕTE JA ÄRIMUDEL	6
1.2 ASJASSEPUUTUVATE PÕHIÕIGUSTE RIIVE.....	9
1.2.1 Privaatsusõigust kaitsvad põhiõigused	10
1.2.2 Väljendusvabadus	12
1.2.3 Ettevõtlusvabadus	14
1.3 EUROOPA KOHTU LAHEND ASJAS C-131/12	15
1.3.1 Lahendist tulenevad töötlejaks kvalifitseerumise asjaolud	15
1.3.2 Õigus unustusele.....	16
1.3.3 Lahendi mõju.....	17
2 PROBLEEME ISIKUANDMETE TÖÖTLEJAKS KVALIFITSEERUMISEL	21
2.1 OLULISEMAD MÕISTED ISIKUANDMETE TÖÖTLEJAKS KVALIFITSEERUMISEL.....	21
2.1.1 Isikuandmete mõiste	21
2.1.2 Isikuandmete töötlemise mõiste	23
2.1.3 Isikuandmete töötleja mõiste	24
2.2 TERRITORIAALNE KOHALDAMISALA.....	25
2.3 ESEMELINE KOHALDAMISALA	30
KOKKUVÕTE	39
KASUTATUD LÜHENDID	42
KASUTATUD KIRJANDUS	43
SUMMARY	47

SISSEJUHATUS

Oleme jõudnud infoühiskonda, kus informatsiooni saamine, jagamine ja talletamine on lihtsam kui kunagi varem. Otsingumootorid, sotsiaalvõrgustikud, pilveteenused ja muud sarnased tehnoloogiad on saanud osaks meie igapäevaelust. Interneti kasutamine on muutunud massiliseks ning mõningate käsitluste kohaselt ka inimõiguseks.¹ Statistikaameti andmetel oli 2014. a I kvartalis kodune internetiühendus Eestis 83%-l leibkondadest. Arvutit ja internetti oli kasutanud 84% 16–74-aastastest elanikest ning kõigist internetikasutajatest kasutas iga päev internetti 86%.² Ka otsingumootorid on teinud viimastel aastakümnetel võidukäiku ning muutnud oluliselt informatsiooni kättesaadavust. Kui varasemalt oli informatsioon kallis, raskesti kättesaadav ning kohati vaid väheste väljavalitute privileeg, siis tänapäeval pakuvad otsingumootorid võimalust leida internetikeskkonnast mõne hetkega soovitud märksõna alusel suurel hulgal infot. Informatsioonist on kujunenud majandusfaktor, kultuuriväärtus ja põhiseaduslikult kaitstav hüve, aga ka võimalik oht.³ Interneti globaalset haaret silmas pidades on äärmiselt oluline, et isikute põhiõigused oleksid internetikeskkonnas kaitstud samal tasemel kui füüsilises maailmas. Juba 2008. a märkis direktiivi 95/46/EÜ⁴ art 29 alusel moodustatud andmekaitse töörühm, et Euroopa Majanduspiirkonna sõltumatutele andmekaitseasutustele saabub üha enam kaebusi seoses eraelu puutumatus võimaliku rikkumisega interneti otsingumootoriteenuse osutaja tegevusega seoses.⁵ Käesolevaks ajaks on olemas ka otsingumootoriteenuse osutaja tegevusega seonduv Euroopa Kohtu praktika. Kaasuses C-131/12 *Google Spain SL, Google Inc. vs Agencia de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González*, leidis Euroopa Kohus 2014. a, et Euroopa kodanikel on õigus nõuda otsingumootoriteenuse osutajalt viitamise lõpetamist materjalidele, mis sisaldavad isiku nime, eelkõige juhul, kui need andmed ei ole *adekvaatsed*, ei ole või enam ei ole *asjakohased* või kui andmed on neid eesmärke ja möödunud aega arvestades *ülemäärased*.⁶ Kohtujurist on oma ettepanekus juhtinud tähelepanu asjaolule, et käesolev on esimene kord, mil

¹ Inimõigused ja internet. – Inimõiguste instituut. [WWW] <http://www.eihr.ee/inimoigused-ja-internet/> (22.05.2015)

² Digilõhe noorte ja eakamate vahel väheneb. – Eesti statistikaamet. (2014) – [WWW] <http://www.stat.ee/72306/?highlight=internet> (18.05.2015)

³ Tikk, E., Nõmper, A. (2007). Informatsioon ja õigus. Tallinn, lk 14.

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. - ELT L 281, 23.11.1995.

⁵ Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008, lk 4.

⁶ Euroopa Kohtu otsus 13. maist 2014 nr C-131/12. P 93.

Euroopa Kohtul paluti direktiivi tõlgendada seoses interneti otsingumootoritega ning see küsimus on siseriiklike andmekaitseasutuste ja liikmesriikide kohtute jaoks aktuaalne. Samuti on eelotsusetaotluse esitanud kohus märkinud, et tema menetluses on mitu samalaadset kohtuasja.⁷ Peale *Google vs AEPD* kohtuotsust on Google'ile esitatud vähem kui ühe aasta jooksul 255 553 taotlust isikuandmeid sisaldavate otsingutulemuste eemaldamiseks. URL-ide koguarv, mille eemaldamist Google'il on palutud hinnata, on 927 283.⁸ Seega on teema aktuaalsust raske alahinnata. Interneti otsingumootorite vastutus isikuandmete töötlemisel on muutunud üha aktuaalsemaks ning vajadus suurema õigusselguse järele antud teemal on olnud ka juba enne 2014. a märgilist kohtulahendit. Sellest annab tunnistust ka Eurobaromeetri 2011. a uuring, mille kohaselt soovib 75% vastanutest kustutada internetis leiduvat personaalset informatsiooni millal iganes nad ise seda soovivad – kasutada n-ö „õigust unustusele“.⁹ Hetkel kehtiv Euroopa Liidu andmekaitse direktiiv 95/46/EÜ võeti vastu 1995. a, mil üldine pääs interneti oli uudne nähtus.¹⁰ Internet oli palju vähem arenenud kui tänasel päeval ning mitmeid täna eksisteerivaid probleeme ei võinud toonased õigusloojad ette näha, sh otsingumootoritega seonduvaid.

Sarnaselt tehnoloogiale muutuvad kogu aeg ka isikuandmete kasutamise ja jagamise viisid. See seab seadusandja keerulisse olukorda, kuna ta peab looma õigusraamistiku, mis oleks toimuvatest muutustest hoolimata asjakohane. Siiski on leitud, et andmekaitse direktiiv 95/46/EÜ on ajale hästi vastu pidanud, hoolimata tehnoloogia hüppelisest arengust. Ka Euroopa Komisjon on oma ettepanekus märkinud, et praegune raamistik on jätkuvalt korralik eesmärkide ja põhimõtete seisukohast, kuid see ei ole takistanud liidus isikuandmete kaitse rakendamise viisi killustumist¹¹, õiguslikku ebakindlust ning üldsuse levinud arusaama, et eelkõige internetis tegutsemisega on seotud olulised ohud. Seetõttu on aeg luua ELis tugevam ja sidusam isikuandmete kaitse raamistik, mida toetab tugev jõustamine, mis võimaldab digitaalmajandusel areneda kõikjal siseturul, annab isikutele kontrolli oma andmete üle ning tagab õigusliku ja praktilise kindluse ettevõtjatele ja riigiasutustele. 2012. a avaldas Euroopa Komisjon

⁷ Kohtujuristi ettepanek 25. juunist 2013. Kohtuasi C-131/12. P 7.

⁸ European privacy requests for search removals. (2015) Google Transparency report. [WWW] <http://www.google.com/transparencyreport/removals/europeprivacy/?hl=en> (16.05.2015)

⁹ Data Protection: Europeans share data online, but privacy concerns remain – new survey. (2011) European Commission – Press release. [WWW] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-742_en.htm?locale=en (18.05.2015)

¹⁰ Euroopa Kohtu otsus 13. maist 2014 nr C-131/12. P 27.

¹¹ Eelkõige tuuakse välja Euroopa Liidu andmekaitsealase kitsaskohana asjaolu, et liikmesriigid on direktiiv 95/46/EÜ siseriiklikusse õigusesse üle võtnud erinevustega ning see ei taga liidu kodanikele samaväärset kaitset eri liikmesriikide lõikes.

isikuandmete kaitse üldmääruse ettepaneku (edaspidi üldmäärus)¹². Üldmäärus jõustub eeldatavalt 2015. a lõpus ning vahetab välja seni kehtinud direktiivi 95/46/EÜ. Oma otsekohalduva iseloomu tõttu ühtlustab üldmäärus liikmesriikide andmekaitsealast seadusandlust.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on selgitada välja kas interneti otsingumootori teenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötlejaks kehtiva regulatsiooni alusel ning jõustuva isikuandmete kaitse üldmääruse alusel. Käesolevaga püstitab autor järgmise uurimisküsimuse: kas otsingumootori teenuse osutaja kvalifitseerub hetkel Eesti Vabariigis kehtiva regulatsiooni alusel ja isikuandmete kaitse üldmääruse alusel isikuandmete töötlejaks? Autor põhjendab teemavalikut asjaoluga, et otsingumootorite isikuandmete töötlejaks kvalifitseerumise küsimuses on olnud palju lahkavusi, teema on aktuaalne ning seni vähe käsitletud leidnud. Autor püstitab hüpoteesi, et otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötlejaks nii kehtiva regulatsiooni kui ka jõustuva üldmääruse alusel, töötlejaks kvalifitseerumisel esineb probleeme. Uurimistöös kasutatakse võrdlevat uurimismeetodit. Võrreldakse nii siseriiklikku kui ka rahvusvahelist õigust. Põhiliste allikmaterjalidena kasutatakse õigusala kirjanudust, õigusakte ja Euroopa Liidu töödokumente. Uurimistöö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimene peatükk on kirjeldav peatükk, kus autor annab ülevaate uurimisküsimuse avamisega seotud infost nagu otsingumootoriteenuse osutaja tööpõhimõtte ja asjassepuutuvate põhiõiguste riive, samuti antakse ülevaate kohtulahendist C-131/12. Töö teine peatükk on analüüsiv peatükk, kus töö autor analüüsib nii siseriiklikke kui rahvusvahelisi õigusakte ning regulatsiooni territoriaalset kohaldamisala ja esemelist kohaldamisala nii hetkel kehtiva regulatsiooni kui ka üldmääruse alusel.

¹² Euroopa Komisjoni 25.01.2012 ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus Üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise Kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) – 2012/0011 (COD)

1 UURIMISKÜSIMUSE AVAMISEGA SEOTUD INFORMATSIOON

1.1 Otsingumootori määratlus, tööpõhimõte ja ärimudel

Otsingumootor on abivahend, mis aitab selle kasutajal veebis teavet leida. Otsingumootoreid võib eristada eri liiki andmete järgi, mida need otsida püüavad, sh pildid ja/või videod ja/või heli või eri vormingud. Uus arenguvaldkond on otsingumootorid, mis on mõeldud spetsiaalselt isikuprofiilide koostamiseks Internetis leiduvate isikuandmete alusel. Elektroonilise kaubanduse direktiivi 2000/31/EÜ¹³ raames on otsingumootoreid mainitud infoühiskonna teenuse osutamise vahendina, nimelt teabeotsinguvahendina.¹⁴ Töö autor lähtub kõnealusest liigitusest. Töö autor keskendub käesolevas uurimistöös otsinguteenuse osutajatele, kes kasutavad valitsevat reklaamil põhinevat otsinguteenuse osutamise ärimudelit. Lisaks spetsialiseerunud, näiteks isikuprofiilide koostamisele keskendunud otsinguteenuse osutajatele ning teiste otsingumootorite tulemusi esitavatele ja võib-olla ümberrühmitavatele metaotsinguteenuse osutajatele hõlmab see kõiki suuremaid ja tuntumaid otsinguteenuse osutajaid.¹⁵ Käesolev uurimistöö ei käsitle veebisaitide otsingufunktsioone, mille otstarve on otsida ainult veebisaidi enda domeenist, vaid Google tööpõhimõttel töötavaid otsingumootoreid, mis keskenduvad veebis leiduvate lehekülgede indekseerimisele ja otsingumootori kasutajatele vastava märksõna alusel korrastatud tulemuste kuvamisele ning kelle eesmärgiks on märksõnareklaami müük. Käesolevas töös ei käsitleta otsingumootoriteenuse osutaja vastutust sellistel isikuandmete töötlemise juhtudel nagu IP-aadressi salvestamine ega küpsiste kasutamine, vaid allikveebilehel leiduva isikuandmeid sisaldava info kuvamisel otsingutulemustes.

Euroopa Liit on pidanud infoühiskonna arengut väga tähtsaks. Selles kontekstis on käsitletud ka infoühiskonna vahendajate funktsiooni. Sellised vahendajad loovad silla sisupakkujate ja internetikasutajate vahel. Vahendajate spetsiifiline funktsioon on ära märgitud näiteks direktiivis 95/46/EÜ (põhjenduses 47), e-kaubanduse direktiivis 2000/31 (art 21 lg 2 ja direktiivi põhjendus

¹³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2000/31/EÜ infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta), 8. juuni 2000. ELT L 178 , 17/07/2000.

¹⁴ Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008, lk 5-6.

¹⁵ Sealsamas.

p 18), samuti direktiivi 95/46/EÜ art 29 alusel loodud töörühma arvamuses 1/2008. Internetiteenuse osutajate funktsiooni on peetud infoühiskonna jaoks kriitiliselt tähtsaks ning nende vastutus kolmandatele isikutele kuuluva sisu eest, mida nad edastavad ja/või säilitavad, on nende õiguspärase tegevuse hõlbustamise eesmärgil piiratud. Interneti otsingumootoriteenuse osutajate funktsiooni ja õiguslikku olukorda ei ole liidu õigusaktides otsesõnu reguleeritud.¹⁶

Selleks, et käsitleda isikuandmete kaitset otsingumootoriteenuse osutajate kontekstis, on esmalt vaja mõista otsingumootori tööpõhimõtet. Otsingumootorid töötlevad teavet, sh isikuandmeid, kasutades roomamist ning analüüsi ja indekseerimist veebis ja muudes allikates, lihtsustades nende teenuste kaudu nimetatud allikates otsimist ja muutes need kergesti ligipääsetavaks. Mõned otsingumootorid taasavaldavad andmeid nn vahemälus.¹⁷ Alustada tuleks sellest, kuidas info internetti satub. Enamasti satub info internetti läbi erinevate veebilehtede (nt kodulehed, blogid, sotsiaalmeedia, veebientsüklopeediad jm), kus inimesed on info avaldanud. Otsing algabki allikveebilehest. Veebilehtede arv kasvab pidevalt ning veebilehtede täpne arv ei ole teada, kuid hinnanguliselt võib neid tänaseks päevaks olla üle 60 triljoni.¹⁸ Otsingumootorid „roomavad“ veebilehtedel ning „indekseerivad“ neid. Roomamine tähendab seda, et otsingumootor liigub mööda linke ühelt lehelt teisele. Siiski on veebilehe omanikul võimalik määratleda kas ta soovib, et otsingumootor tema lehel roomaks või mitte. Selleks on erinevaid mooduseid. Veebisaitide omanikud võivad nii otsingumootorist kui vahemälu salvestamisest *a priori* loobuda, kasutades faili robots.txt või märgendeid „Noindex” ja „NoArchive”. On hädavajalik, et otsingumootoriteenuse osutajad peaksid kinni veebisaitide toimetajate väljendatud loobumissoovidest. Loobumissoovi võib väljendada enne esimest roomamist veebisaidis või siis, kui seda on juba tehtud, viimasel juhul tuleks otsingumootoris teha vastavad muudatused niipea kui võimalik.¹⁹ Peale roomamist sorteeritakse veebilehed nende sisu ja tegurite järgi. Kõige selle kohta peetakse registrit (indeksit). Veeb on nagu pidevalt kasvav raamatukogu, kus on miljardeid raamatuid, aga puudub keskne kataloogisüsteem. Roomamisprotsessi käigus otsingumootor põhimõtteliselt kogub lehed kokku ja loob seejärel registri, et teaksime täpselt, kuidas midagi otsida. Sarnaselt raamatu lõpus olevale registrile sisaldab otsingumootori register teavet sõnade ja nende asukoha kohta. Kõige lihtsamal tasemel otsivad algoritmid otsingu tegemisel registrist üles otsinguribale sisestatud otsinguterminid, et leida õiged lehed. Tavalise päringu korral leidub tuhandeid või lausa miljoneid kasulikku teavet

¹⁶ Kohtujuristi ettepanek 25. juunist 2013. Kohtuasi C-131/12. P 36.

¹⁷ Sealsamas.

¹⁸ How search Works. [WWW] <https://www.google.com/search/about/insidesearch/howsearchworks/thestory/> (19.05.2015)

¹⁹ Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008, lk 14.

sisaldavaid veebilehti.²⁰ Otsingumootori algoritm on iga otsingumootori spetsiaalne süsteem veebilehtede pingereastamiseks. Algoritm on lihtsalt matemaatiline valem, mille eesmärk on analüüsida veebilehe tähtsust, et arvutada veebi sisulehe skoor. Iga konkreetse päringu (nt märksõna) puhul saavad kõrgema skooriga veebilehed ettepoole ja madalama skooriga veebilehed reastatakse nende taha.²¹

Otsingumootori ärimudel seisneb reklaami müügis. Maailma suurima otsingumootoriteenuse osuta Google'i 2013. a auditeeritud majandustulemuste kohaselt moodustas 2013. a Google'i kasumist 91% (50 547 miljonit dollarit) reklaamitulu ning 9% (4 972 miljonit dollarit) kasumist muud äritulud.²² See näitab ilmekalt, et otsingumootori põhiliseks tegevusalaks on reklaami müümine ning tegemist on arvestatavalt kasumliku äriga. Otsingumootorite kasumlikkus toetub üldjuhul otsingutulemustega kaasneva reklaami mõjususele. Enamikul juhtudel luuakse tulu klõpsude arvul põhinevate maksete meetodil. Selle mudeli puhul võtab otsingumootoriteenuse osutaja reklaami avaldajalt tasu alati, kui otsingumootorit kasutav isik klõpsab reklaamirahaga rahastatud viidal. Suur hulk otsingutulemuste ja reklaami täpsust käsitlevat uurimistööd keskendub info õigesse konteksti paigutamisele. Selleks, et otsingumootorid annaksid soovitud tulemusi ja suunaksid reklaami tulu optimeerimiseks õigesti, üritavad nad võimalikult hästi mõista iga üksiku päringu eripära ja konteksti.²³ Tegelikult pakutakse iga otsingumootoris sisestatud märksõna, st mis tahes sõnakogumi kohta tavaliselt kahte liiki tulemusi: märksõnale vastavad veebisaidid (ehk „loomulikud tulemused“) ja lisaks teatavate veebisaitide reklaamid (ehk „reklaam“). Loomulikke tulemusi pakutakse otsingumootori määratud objektiivsete kriteeriumide alusel, kuid reklaamiga on teisiti. Otsingu tulemusena pakutakse reklaami, sest reklaamitellijad maksavad selle eest, et vastusena teatavale märksõnaotsingule esitatakse nende veebisaidid; see on võimalik, sest otsingumootori haldaja annab reklaamitellijatele võimaluse neid märksõnu valida.²⁴

Üldjuhul pakuvad otsingumootoriteenuse osutajad otsingumootorile tasuta juurdepääsu. Peale soovitud märksõna sisestamist kuvatakse hulk loomulikke tulemusi, mis valitakse välja ja

²⁰ How search Works. [WWW]

<https://www.google.com/intl/et/search/about/insidesearch/howsearchworks/crawling-indexing.html> (22.05.2015)

²¹ Mis on otsingumootori algoritm? Internetiturundus. [WWW]

<http://www.tasutaturundusjainetiturundus.com/otsingumootorid> (22.05.2015)

²² Google Investor Relations (2014) http://investor.google.com/earnings/2014/Q4_google_earnings.html (17.05.2015)

²³ Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008, lk 5-6.

²⁴ Kohtujuristi ettepanek 22. septembrist 2009. Liidetud kohtuasjad C-236/08, C-237/08 ja C-238/08. [WWW]

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=73281&pageIndex=0&doclang=et&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=435372>

järjestatakse selle järgi, kui oluline on nende seos märksõnaga. Seda võimaldavad otsingumootori programmi aluseks olevad automaatsed algoritmid, mis kasutavad üksnes objektiivseid kriteeriume. Otsingumootorid haldavad reklaamisüsteeme, mis võimaldavad lisaks loomulikele tulemustele kuvada märksõnade vastusena reklaami. Reklaam sisaldab tavaliselt lühikest kaubanduslikku teadaannet ja linki reklaamitellija veebisaidile; seda eristab loomulikest tulemustest vastav pealkiri või märg, näiteks „reklaam” ja paiknemine kas lehe ülemises servas või lehe paremas servas.²⁵ Reklaami tellija saab valida vastavad märksõnad, mille otsingumootorisse sisestamisel otsingumootorisse kuvatakse vastusena nende reklaam. Iga kord, kui veebikasutaja seejärel reklaamlingil klõpsab, saab otsingumootoriteenuse osutaja tasu vastavalt varem kokkulepitud hinnale („klõpsutariif”). Reklaamitellijate arv, kes võivad märksõna valida, on piiramatult ja kui kõiki asjakohase märksõnaga seotud reklaame ei saa korraga kuvada, järjestatakse need klõpsutariifi ja selle alusel, mitu korda on veebikasutajad varem reklaamlingil klõpsanud. Google on loonud märksõnade valimiseks ja reklaamide koostamiseks automaatse protsessi: reklaamitellijad sisestavad märksõnad, kaubandusliku teadaande ja oma veebisaidi lingi. Selle automaatse protsessi käigus pakub Google valikulist teavet valitud märksõnade abil tema otsingumootoris toimunud otsingute arvu, seonduvate märksõnade ja vastava reklaamitellijate arvu kohta. Seejärel võivad reklaamitellijad oma märksõnavalikut kitsendada, et suurendada reklaami kuvamise võimalust.²⁶

1.2 Asjassepuutuvate põhiõiguste riive

Õigus isikuandmete kaitsele on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta²⁷ artiklis 8, Euroopa Liidu toimimise lepingu²⁸ artiklis 16 ning ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK)²⁹ artiklis 8. Isikuandmete kaitse on tihedalt seotud õigusega era- ja perekonnaelu austamisele, mis on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 7 ja EIÕK art-s 8. See kajastub direktiivi 95/46/EÜ artikli 1 lõikes 1, milles on ette nähtud, et liikmesriigid kaitsevad isikuandmete töötlemisel füüsiliste isikute põhiõigusi ja -vabadusi ning eelkõige nende

²⁵ Autori kommentaar. Näiteks Google, Microsoft ja Yahoo otsingumootorid.

²⁶ Kohtujuristi ettepanek 22. septembrist 2009. Liidetud kohtuasjad C-236/08, C-237/08 ja C-238/08. [WWW] <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=73281&pageIndex=0&doclang=et&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=435372>

²⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. - ELT C 83, 30.03.2010.

²⁸ Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. 26.10.2012.- ELT C 326.

²⁹ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon (jõustunud 04.11.1950).- RT II 2010, 14, 54.

õigust eraelu puutumatusel. Euroopa Liidu Kohus on aga rõhutanud³⁰, et õigus isikuandmete kaitsele ei ole absoluutne õigus, vaid seda tuleb kaaluda vastavalt selle ülesandele ühiskonnas. Ka eraelu puutumatus ei ole oma loomult absoluutne õigus, mis tähendab seda, et õigusliku aluse olemasolul on riive lubatud. Eraelu puutumatus riive õiguspärasuse alused tulenevad EIÕK art 8 lõikest 2, mis sätestab, et võimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.³¹ Muud potentsiaalselt mõjutatavad Euroopa Liidu põhiõiguste hartaga kaitstud põhiõigused on järgmised: sõnavabadus (harta artikkel 11); ettevõtlusvabadus (artikkel 16); õigus omandile ja eelkõige intellektuaalomandi kaitsele (artikli 17 lõige 2); igasuguse diskrimineerimise keeld muu hulgas rassi, etnilise päritolu, geneetiliste omaduste, usutunnistuse või veendumuste, poliitiliste või muude arvamuste, puuete või seksuaalse sättumuse alusel (artikkel 21); lapse õigused (artikkel 24); õigus kõrgetasemelisele tervishoiule (artikkel 35); õigus tutvuda dokumentidega (artikkel 42); õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele (artikkel 47).

1.2.1 Privaatsusõigust kaitsvad põhiõigused

Informatsioonilise privaatsuse ja isikuandmete kaitse põhiõiguslikkus on tuletatud privaatsusõigusest ehk õigusest eraelu puutumatusel.³² Õiguskirjanduses on eraelu defineeritud kui igapäevase õigust enesemääratlemisele ning õigust elada oma soovide ja tahtmiste kohaselt minimaalse välise sekkumisega.³³ Privaatsusõigus ehk õigus eraelu puutumatusel on inimõigusena sätestatud rahvusvahelistes konventsioonides, nagu ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, samuti Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja Eesti Vabariigi põhiseaduses (PS)³⁴. Põhiõigus kontrollida enda kohta käivat informatsiooni ehk nn informatsioonilise privaatsuse või enesemääramise õigus on isikuandmete kaitse põhimõtete alus nii Euroopa Liidu kui ka Eesti Vabariigi

³⁰ Euroopa Kohtu kohtuotsus 9. novembrist 2010 liidetud kohtuasjades C-92/09 ja C-93/09. P 48. [WWW] <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=79001&pageIndex=0&doclang=et&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=343822>

³¹ Männiko, M. (2011) Õigus privaatsusele ja andmekaitse. Tallinn. Lk 34.

³² P. Pruulmann-Vengerfeldt, M. Murumaa-Mengel, K. Laas-Mikko. Tartu Ülikooli Inimõiguste instituudi uuring 2014. Privaatsusõigus inimõigusena ja igapäevatehnoloogiad. Uuringu saateks. <http://www.eihr.ee/wp/wp-content/uploads/2014/11/EST-Uuringu-I-osa-Saateks1.pdf>

³³ Maruste, R. (2014) Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn, Juura.

³⁴ RT I, 27.04.2011, 2.

õigusaktides.³⁵ PS § 26 sätestab, et igal inimesel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele. Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on täpsustatud, et Eraelu sfääri kuuluvad eelkõige intiimsfääri puutumatus, õigus seksuaalsele enesemääramisele, õigus informatsioonilisele enesemääramisele ja õigus oma sõnale ja pildile. PS § 26 kaitseb kõik eraelu valdkondi, mis ei ole hõlmatud mõne eraelu kaitsva erisättega.³⁶ Käesoleva töö kontekstis on oluline just õigus informatsioonilisele enesemääramisele.

Privaatsusõiguse rikkumine internetis ja otsingumootorite tegevus on omavahel tihedalt seotud. Direktiivi 95/46/EÜ art 29 alusel asutatud andmekaitse töörühm märkis aastal 2008, et Euroopa Majanduspiirkonna sõltumatutele andmekaitseasutustele saabub üha enam kaebusi seoses eraelu puutumatuse võimaliku rikkumisega interneti otsingumootoriteenuse osutaja tegevusega seoses.³⁷

Otsingumootorite abil on võimalik leida isiku kohta veebis avaldatud informatsiooni ning koostada isiku kohta vähem või rohkem ülevaatlik profiil. Ilma otsingumootori abita oleks selliste andmete leidmine oluliselt keerulisem, kui mitte võimatu. Andmed kuvatakse otsingutulemustes hoolimata sellest, kas isik on andmed ise avaldanud või on seda teinud keegi teine. Samuti ei oma tähtsust kas isik soovib info ilmumist otsingutulemustes ega asjaolu, kas informatsioon on tõene või mitte, sest otsingumootorid ei teosta ega oma kontrolli allikveebilehel avaldatud andmete üle. See aga tekitab võimaluse isiku eraelu puutumatuse, sh informatsioonilise enesemääramise õiguse riiveks. Näitena võib tuua Riigikohtu lahendi 3-2-1-127-10.³⁸ Tegemist oli olukorraga, kus isiku kohta avaldati *online* väljaandes negatiivse alatooniga artikkel ning ekslikult valeandmed. Isiku õiguste riive ei piirdu sellisel juhul vaid veebilehel avaldatud valeinformatsiooniga, vaid ka asjaoluga, et otsingumootorid viitavad isiku nime alusel otsingut teostades valeandmed avaldanud veebilehele.

Võimalik privaatsusõiguse rikkumine internetikeskkonnas saab alguse allikveebilehel andmete avaldamisest. Euroopa Kohus on asjas *Lindqvist*³⁹ leidnud, et toimingut, mis seisneb veebilehel erinevatele isikuandmetele osutamises, tuleb pidada isikuandmete töötlemiseks. Eesti Riigikohus on käsitlenud allikveebilehel isikuandmete avaldamise teemat lahendis 3-2-1-80-13⁴⁰, kus

³⁵ P. Pruulmann-Vengerfeldt, M. Murumaa-Mengel, K. Laas-Mikko. Tartu Ülikooli Inimõiguste instituudi uuring 2014. Privaatsusõigus inimõigusena ja igapäevatehnoloogiad, lk 3.

³⁶ Narits, R., Merusk, K., Kask, O. jt. (2012) Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 26. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-26/>

³⁷ Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008, lk 4.

³⁸ Riigikohtu lahend 9. detsembrist 2010 nr 3-2-1-127-10.

³⁹ Euroopa Kohtu otsus 06. novembrist 2003 nr C-101/01.

⁴⁰ Riigikohtu otsus 25. septembrist 2013 nr 3-2-1-80-13.

Riigikohus kinnitas, et tegelikkusele vastava faktiväite avaldamine, isegi kui see kahjustab isiku mainet, ei ole iseenesest isikuõigusi rikkuv ega seega õigusvastane (kolleegiumi seisukoht p 36), samas leidis kohus, et ka tõeste andmete avalikustamine allub kindlatele nõuetele ja nende rikkumisel võib avalikustamine olla õigusvastane (kolleegiumi seisukoht p 39).

1.2.2 Väljendusvabadus

Väljendusvabadus on sätestatud PS §-s 45, mille kohaselt igäihel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile ameti tõttu teatavaks saanud riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides. Tsensuuri ei ole. Väljendusvabaduse sõnastuse aluseks PS-s on EIÕK art 10.⁴¹

Väljendusvabadus sarnaneb oma sõnastuselt eraelu puutumatus kaitse sätetega PS §-s 26, milles esmalt määratletakse isiku õigused ning seejärel võimalikud kitsendused. Seega ei ole ka sõnavabadus oma olemuselt absoluutne õigus ning teatud juhtudel on selle õiguse riive õigustatud.

Otsingumootori puhul tuleb käsitleda kahte liiki otsingutulemusi – loomulikud tulemused ja reklaam. Euroopa Kohus on leidnud, et EIÕK art 10 garanteerib väljendusvabaduse „kõigile“. Seejuures ei tehta erandit selles osas, kas eesmärk, mida soovitakse saavutada on kasumi teenimine või mitte.⁴² Seega tuleb austada väljendusvabadust nii loomulike kui ka tasuliste otsingutulemuste puhul.

Põhiseadus tagab väljendusvabaduse kombineerituna mitmete sätetega. PS § 44 tagab õiguse informatsioonile.⁴³ See on üks kesksemaid informatsiooniõigust reguleerivaid sätteid põhiseaduses. See reguleerib informatsiooniõiguse kahte tahku – esiteks õigust informatsiooni saada ja teiseks õigust seda nõuda ja otsida. Seejuures kuuluvad PS § 44 lg 1 kaitsealasse igasugused informatsiooniallikad, mille vahendusel on võimalik infot saada ükskõik kellel, nt raadio, televisioon, ajakirjandusväljaanded, aga ka internet jne.⁴⁴ Nii põrkuvadki isikute

⁴¹ Tikk, E., Nõmper, A. (2007). Informatsioon ja õigus. Tallinn. Lk 59.

⁴² Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 24. veebruarist 1994 nr 15450/89. P 35.

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57866#{"itemid":\["001-57866"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57866#{)

⁴³ Männiko, M. (2011) Õigus privaatsusele ja andmekaitse. Tallinn. Lk 93.

⁴⁴ Narits, R., Merusk, K., Kask, O. jt. (2012) Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 44. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-44/>

põhiõiguslikud huvid – üheltpoolt väljendusvabadus, mille kohaselt on isikutel õigus öelda välja oma arvamus, olenemata sellest, kas see tugineb subjektiivsetele või objektiivsetele asjaoludele ning isikute õigus saada informatsiooni, kasutades selleks igasuguseid informatsiooniallikaid, näiteks otsingumootoreid, teisalt aga isikute õigus eraelu puutumatusse ning informatsioonilisele enesemääratlusele, mille puhul on õigustatud huvi, et nende isikuandmeid ei kuvataks otsingumootori tulemustes.

Eesti kohtupraktikast võib tuua näitena 2009. a kohtulahendi asjas nr 3-2-1-43-09⁴⁵, kus isik kaebas kohtusse internetiportaali, kes avaldas tema äritegevuse kohta artikli ning võimaldas internetiportaali külastajatel artiklit kommenteerida. Kommentaarides oli otseseid ja tõsiseid ähvardusi isiku pihta. Kuigi internetiportaali haldaja oli seisukohal, et kommentaari portaalist kõrvaldamine on postitaja sõnavabadusse sekkumine, selgitas kolleegium, et mis tahes põhiõiguse kasutamisele seab piirid PS § 19 lg 2, sätestades, et igati peab oma õiguste ja vabaduste ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust. PS § 45 esimese lõike teises lauses sisaldub võimalus piirata väljendusvabadust au ja hea nime kaitseks seadusega.⁴⁶ Õiguskirjanduses on leitud, et analüüsides väljendusvabaduse regulatsiooni sisu, hõlmab väljendusvabaduse kaitseala vabadust öelda ja kirjutada mida iganes. See hõlmab nii veendumusi kui subjektiivset kategooriat ning fakte ehk objektiivset kategooriat.⁴⁷ Käesoleva töö autori hinnangul on Riigikohus õigesti leidnud, et kommentaariumites isiku au teotavate ning ähvardavate subjektiivsete kommentaaride avaldamine riivab isiku õigust eraelu puutumatusse, sh informatsioonilisele enesemääratlemisele ning antud juhul oli sõnavabaduse piiramine õigustatud.

Interneti otsingumootorid ei kontrolli veebilehti indekseerides, millist infot indekseeritavas veebilehed sisaldavad. Nii on võimalik ka olukord, kus isiku õiguseid rikkuvad kommentaarid ilmuvad isiku nime alusel otsingutulemustes ning võimendavad riivet veelgi. Seda enam, et otsingumootorid ei reageeri muutustele allikveebilehel reaalselt, vaid viitega. Otsingurobotid roomavad ja indekseerivad allikveebilehti vahel isegi mitmekuuse viitega ning seega võivad isiku õigusi riivavad otsingutulemused olla otsingumootori vahemällu salvestatud veel väga pikka aega. Allikveebilehelt isiku õiguseid riivava info eemaldamine ei garanteeri riive lõppemist kui interneti otsingumootorite kaudu on info veel leitav. Samale seisukohale on

⁴⁵ Riigikohtu otsus 10. juunist 2009 nr 3-2-1-43-09.

⁴⁶ Sealsamas, p 15.

⁴⁷ Tikk, E., Nõmper, A. (2007). Informatsioon ja õigus. Tallinn, lk 60.

asunud Riigikohus kohtuasjas 3-2-1-127-10⁴⁸, kus Riigikohus on märkinud, et hoolimata sellest, et *online* väljaandes ilmunud artiklis ja vabanduses on hageja kohta avaldatud ebaõiged andmed ümber lükanud, kajastavad neid andmeid endiselt teabeotsingusüsteemid. Seetõttu peaks kostja olema huvitatud sellest, et valeandmed teabeotsingusüsteemidest eemaldataks, kuna kostja vastutus hagejale kahju tekitamise eest ei lõpe alates ebaõigete andmete ümberlukkamisest *online* väljaandes.

1.2.3 Ettevõtlusvabadus

Euroopa Liidu põhiõiguste harta mainib art-s 16 sõnaselgelt ka ettevõtlusvabadust, mida tunnustatakse Euroopa Liidu õiguse ja siseriiklike õigusaktide ja tavade kohaselt.⁴⁹ Eesti siseriiklikus õiguses sätestab ettevõtlusvabaduse PS § 31, mille kohaselt Eesti kodanikel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühingutesse ja -liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikega ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

Otsingumootoriteenuse osutaja puhul on ettevõtlusvabadus oluline eelkõige märksõnareklaami pakkumise korral, kuna märksõnareklaam on otsingumootoriteenuse osutajale peamiseks sissetuleku allikaks. Juhul, kui otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötlejaks, võib võimaliku ohuna otsingumootorite ettevõtlusvabadusele tuua välja kavandatava üldmääruse artiklid 13a ja 14, mis näevad ette mitteamendava loetelu teabest, mida vastutav töötleja peab andmesubjektile isikuandmete töötlemisel esitama. Üldmääruse artikkel 13a näeb ette kohustuse veel enne andmesubjektile artiklis 14 loetletud teabe edastamist kohustuse teavitada andmesubjekti sellest, kas isikuandmeid kogutakse ja salvestatakse töötlemise eesmärgiga võrreldes suuremas ulatuses kui minimaalselt vajalik, kas andmeid kasutatakse muuks otstarbeks kui see, milleks neid koguti, kas andmeid edastatakse kolmandatele osapooltele kommertseesmärkidel ning kas andmeid salvestatakse krüpteeritult. Võrreldes direktiivi artiklitega 10 ja 11, sisaldab üldmääruse artikkel 14 täiendavalt kohustust anda infot isikuandmete säilitamise tähtaja kohta ja õiguse kohta esitada kaebus järelevalveasutusele. Artiklites 13a ja 14 ette nähtud ulatuslike teavitamiskohustustega kaasnevad varasemast suuremad kulud.⁵⁰ Juhul, kui otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötlejaks, toob uus regulatsioon otsingumootori teenuse osutajatele kaasa ulatuslikud kulutused

⁴⁸ Riigikohtu lahend 9. detsembrist 2010 nr 3-2-1-127-10, p 13.

⁴⁹ Narits, R., Merusk, K., Kask, O. jt. (2012) Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 31. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-31/>

⁵⁰ Sillaots, S. (2014) Isikuandmete kaitse regulatsiooni ühtlustamine isikuandmete Kaitse üldmääruse eelnõus ja selle mõju Eestile. Tartu. Lk 32.

ning võib potentsiaalselt riivata otsingumootori teenuse osutaja ettevõtlusvabadust. Jällegi tuleb kaaluda vastanduvaid huve ning otsustada milline põhiõigus kaalub teise üles. Kui otsingumootoriteenuse osutajale rakendada senisest palju ulatuslikumad kohustused, mis tõstavad oluliselt ettevõtluskulusid, ei pruugi otsingumootoriteenuse osutajatel olla enam võimalik pakkuda tänasel kujul eksisteerivat, tasuta ligipääsuga otsingumootori teenust. Autori hinnangul võib sellisel juhul tekkida olukord, kus otsingumootorid muudavad oma ärimudelit ning otsivad uusi võimalusi kulutuste katteks, näiteks selliselt, et ligipääs otsingumootoritele oleks tasuline. See aga piiraks oluliselt ligipääsu informatsioonile ning jällegi tuleks kaaluda, kas selliste kohustuste seadmine otsingumootori teenuse osutajatele oleks mõistlik.

1.3 Euroopa Kohtu lahend asjas C-131/12

1.3.1 Lahendist tulenevad töötlejaks kvalifitseerumise asjaolud

Euroopa Kohus on isikuandmete töötlemist otsingumootoriteenuse osutaja poolt esmakordselt käsitlenud lahendis C-131/12. Peatükis 1.3 käsitleb autor nimetatud kohtulahendit ning sellega seonduvat, sest see on oluline mõistmiseks otsingumootoriteenuse osutaja rolli ja vastutust isikuandmete töötlemisel ning sellest tulenevalt mõistmaks vastutuse kohaldamise eeldusena otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmete töötlejaks kvalifitseerumise olulisust.

Kaasuse asjaolude kohaselt esitas Hispaanias elav Hispaania kodanik Hispaanias tegutsevale andmekaitsega tegelevale ametile kaebuse eelkõige Kataloonias suure levikuga meediaväljaande Google Spain ja Google Inc. (edaspidi Google'i äriühingud) tegevuse peale. Kaebuse aluseks oli asjaolu, et kui interneti-kasutaja sisestab Google'i otsingumootorisse (Google Search) kaebaja nime, kuvatakse otsingutulemustes lingid ühe ajalehe 1998. aasta kahele leheküljele. Nendel lehekülgedel on koos kaebaja nimega avaldatud teade sotsiaalkindlustusvõlgade tõttu arestitud kinnisvara enampakkumise kohta. Kaebaja nõudis esiteks, et ajalehe väljaandjat kohustataks need leheküljed eemaldama või muutma neid nii, et tema isikuandmed ei oleks nähtavad, või kasutama otsingumootorite võimaldatavaid vahendeid tema isikuandmete kaitseks. Samuti nõudis kaebaja, et Google'i äriühinguid kohustataks eemaldama või peitma tema andmed nii, et need ei ilmuks enam otsingutulemustes ega annaks linke ajalehele. Kaebaja kinnitas, et teda puudutanud vara arestimise küsimus on juba aastaid tagasi lõplikult lahendatud ega oma praegusel ajal enam tähtsust. Hispaania andmekaitseküsimustega tegelev amet jättis oma otsusega kaebuse ajalehe väljaandja vastu rahuldamata, pidades teabe avaldamist õigustatuks, sest see toimus töö- ja sotsiaalministeeriumi korraldusel ning selle eesmärk oli võimalikult

laialdane teavitamine enampakkumistest, et tagada sellel võimalikult lai osalejate ring. Google'i äriühinguid puudutavas osas aga kaebus rahuldati. Amet leidis, et andmekaitset käsitlevad õigusaktid laienevad otsingumootori haldajatele, sest nad on andmete vastutavad töötajad ja tegutsevad infoühiskonna vahendajana. Amet nõudis, et otsingumootori haldajad kõrvaldaksid andmed ja keelaksid juurdepääsu teatavatele andmetele, kui amet leiab, et nende leidmine ja levitamine võib riivata isikuandmete kaitse põhiõigust ja inimväärikust laias tähenduses. Viimane hõlmab ka seda, et asjassepuutuv isik lihtsalt ei taha, et tema andmed saaksid kolmandatele isikutele kättesaadavaks. Ameti arvates võib selline andmete kõrvaldamise kohustus olla otseselt otsingumootori haldajatel, ilma et andmeid või teavet oleks vaja esialgu veebilehelt kustutada, eriti kui nende säilitamiseks veebilehel on õiguslik alus. Google'i äriühingute arvates ei saanud otsingumootorite tegevust pidada otsingutulemustes kuvatavatel kolmandate isikute veebilehtedel olevate andmete töötlemiseks, sest otsingumootorid töötlevad internetis kättesaadavat teavet, eristamata isikuandmeid muudest andmetest. Isegi kui sellist tegevust saaks pidada andmete töötlemiseks, ei saa otsingumootori haldajat pidada vastutavaks töötlejaks, sest talle ei ole teada andmete sisu ja tal ei ole selle üle kontrolli. Google'i äriühingute kaebuste alusel jõudis vaidlus Hispaania kohtusse, viimane taotles Euroopa Kohtult eelotsust küsimuses, kuidas tõlgendada andmekaitse direktiivi. Olulised küsimused, mille lahendamiseks oli vaja Euroopa Kohtu abi, olid eelkõige direktiivi konkreetsete artiklite tõlgendused ja puudutasid kolme tähtsamat valdkonda: andmekaitse normide territoriaalset kohaldamisala, otsingumootorite tegevust sisupakkujatena ehk direktiivi esemelist kohaldamisala ning andmete kustutamise õiguse ulatust.⁵¹ Käesolevas töös on oluline käsitleda esimest kahte Euroopa Kohtule esitatud küsimust, s.o territoriaalset kohaldamisala ning esemelist kohaldamisala, ehk seda, kas regulatsioon territoriaalselt kohaldub ning seda, kas otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötlejaks või mitte. Andmete kustutamise õigust käsitleb autor lühidalt järgmises peatükis, sest see on oluline mõistmaks kohtuotsuse tulemuste saavutamise eesmärke.

1.3.2 Õigus unustusele

13. mai 2014. a kohtuotsuses leidis Euroopa Kohus, et teatud juhtudel on eraisikul „õigus unustusele“ interneti otsingumootori otsingutulemustes. Andmesubjekti õigus olla unustatud ja kustutada andmed tuleneb direktiivi 95/46/EÜ art 12 p-st b), mille kohaselt liikmesriigid tagavad, et igal andmesubjektil on õigus nõuda vastutavalt töötlejalt võimalust vastavalt

⁵¹ Liiv, E. (12.23.2014) Kas eraisikul on õigus unustusele Internetis? Juridica. Lk 1-2.

vajadusele parandada, kustutada või sulgeda need andmed, mille töötlemine ei vasta direktiivi 95/46/EÜ sätetele, eelkõige seetõttu, et andmed on ebatäielikud või ebaõiged. Samuti direktiivi 95/46/EÜ art 14 p-st a), mille kohaselt liikmesriigid annavad andmesubjektidele õiguse esitada alati konkreetse olukorraga seotud õigustatud ja veenvatel põhjustel vastuväiteid teda käsitlevate andmete töötlemise suhtes vähemalt artikli 7 punktides e) ja f) osutatud juhtudel, kui siseriiklikes õigusaktides ei ole sätestatud teisiti. Kui tegemist on õigustatud vastuväitega, ei tohi vastutav töötleja kõnealuseid andmeid edasi töödelda. Euroopa Kohus jõudis järeldusele, et direktiivi 95/46/EÜ art 12 p b) ja art 14 esimese lõigu p a) tuleb tõlgendada nii, et nendes sätetes ette nähtud õiguste tagamiseks ja kui neis sätestatud tingimused on tõepoolest täidetud, on otsingumootori haldaja kohustatud kõrvaldama isiku nime põhjal tehtud otsingu järel kuvatavast tulemuste loetelust lingid veebilehtedele, mille on avaldanud kolmandad isikud ja mis sisaldavad teavet selle isiku kohta, ka sellisel juhul, kui seda nime või teavet ei ole varem või samal ajal neilt veebilehtedelt kustutatud, isegi kui selle nime või teabe avaldamine neil veebilehtedel on seaduslik. Samuti leidis kohus, et direktiivi 95/46/EÜ art 12 p b) ja art 14 esimese lõigu p a) tuleb tõlgendada nii, et nende sätete kohaldamise tingimuste hindamisel tuleb eelkõige uurida, kas andmesubjektil on õigus sellele, et tema isiku kohta käiv teave ei oleks käesoleval ajal enam tema nimega seostatav tulemuste loetelu kaudu, mis kuvatakse tema isiku põhjal tehtud otsingu järel, ilma et niisuguse õiguse tuvastamine siiski eeldaks, et selle teabe lisamine tulemuste loetellu tekitaks andmesubjektile kahju. Kuna andmesubjekt võib Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste harta artiklitest 7 ja 8 tulenevaid õigusi arvesse võttes nõuda, et kõnesolevat teavet ei tehtaks enam laiale üldsusele kättesaadavaks selle teabe lisamisega tulemuste loetellu, siis kaaluvad need õigused üldjuhul üles mitte üksnes otsingumootoriteenuse pakkuja majandushuvi, vaid ka üldsuse huvi vastava isiku nime põhjal tehtud otsinguga seda teavet leida. See ei kehti aga juhul, kui konkreetsetel põhjustel, näiteks isiku rolli tõttu avalikus elus, õigustab tema põhiõiguste riivet ülekaalukas üldsuse huvi pääseda niisuguse loetellu lisamisega kõnesolevale teabele ligi.⁵² Seega ei kehti õigus unustusele igas olukorras, mil isikul tekib soov enda kohta otsingutulemustes ilmutavaid andmeid kustutada. Selleks peab olema õigustatud huvi. Teatud juhtudel tulemusi ei eemaldata.

1.3.3 Lahendi mõju

Peale Euroopa Kohtu otsuse jõustumist on Google tegutsenud kiiresti täitmaks sellest tulenevaid nõudeid – Euroopa Kohtu otsus jõustus 13. mail ning 30. maiks tuli Google välja taotlusvormiga

⁵² Euroopa Kohtu otsus 13. maist 2014 nr C-131/12. Resolutiivosa.

eemaldamiste töötlemiseks. Google on oma 31. juuli 2014. a kirjas⁵³ Artikkel 29 alusel moodustatud andmekaitse töörühmale teatanud, et nende suhtumine ei saa olema staatiline. Nimetatud kiri on vastus andmekaitse töörühma poolt otsingumootori teenuse osutajatele esitatud küsimustele, mis puudutavad „õigus unustusele“ kohaldamist otsingumootorite poolt. Käesoleva töö autori arvates väärib märkimist vastuse p 2, milles andmekaitse töörühm palub vastata küsimusele, kas otsingumootor filtreerib mõningaid taotlusi asukoha, rahvuse või andmesubjekti elukoha alusel ning kui ta seda teeb, siis millisel õiguslikul alusel ta selliseid taotlusi välja jätab. Vastusena märgib Google, et iga taotluse puhul on vajalik märkida asjakohane riik, et Google teaks mis õigust kohaldada. Google ei tõlgenda Euroopa Kohtu lahendit C-131/12 kui oma mõjult globaalset – tegemist on Euroopa seaduse kohaldamisega, mis kohaldub eurooplastele osutatud teenuste puhul. Tänapäevani piirdub Google'i otsingumootor Euroopa andmekaitse direktiivi alusel tulemuste eemaldamisel oma otsingumootori „Euroopa versiooniga“. Otsingutulemused inimestele, kes kasutavad Google.com lehte, jäävad muutumatuks, samas kui inimesed, kes kasutavad Google.es või Google.be lehte, ei pruugi enam tervikpilti näha. Sellest hoolimata lubab Google siiani oma Euroopa kasutajatel vahetada otsingumootori .com versioonile lihtsalt klikkides lehe allosas oleval lingil.⁵⁴ Seega ei ole autori hinnangul saavutatud sellist mõju nagu kohtuotsusega ette nähti ning inimestele tekitati vaid võltskindlustunne nende õiguste kaitsest internetikeskkonnas. Autori hinnangul tuleks arvesse võtta ka asjaolu, et isiku nime otsing on mõnevõrra erinev teistest otsingutest, sest üldjuhul kui info otsija teostab otsingu isiku nime alusel, siis võiks tema huvi olla eelkõige isiku kohta taustauuringu tegemine – huvi leida üles kõik internetikeskkonnas leiduv info, sh teatud otsingumootorite tulemustest eemaldatud info. Sellisel juhul ei ole aga antud lähenemine piisavalt efektiivne tagamaks andmesubjekti õigust isikuandmete kaitsele ning eraelu puutumatusse, kui soovimatud andmed on võimalik leida vaid sekunditega, vahetades vaid otsingumootori domeeni. Sellisel juhul ei täida kohtuotsus oma eesmärki. Ka artikkel 29 alusel moodustatud andmekaitse töörühma 26. novembril 2014. a avaldatud juhiste p-s 7⁵⁵ Euroopa Kohtu otsuse C-131/12 kohaldamise kohta on leitud, et selleks, et jõustada täielikult andmesubjekti õigusi, nagu on määratletud Euroopa Kohtu otsuses, tuleb loetelust kustutamise

⁵³ Google France Sarl kiri 31. juulist 2014. [WWW]

<https://docs.google.com/file/d/0B8syaai6SSfiT0EwRUFyOENqR3M/edit?pli=1> (15.05.2015)

⁵⁴ B. Van Alsenoy, M. Koekkoek. (21.04.2015) Internet and jurisdiction after Google Spain: the extraterritorial reach of the 'right to be delisted'. Oxford Journals. Oxford University Press. Pg 1-2.

⁵⁵ Article 29 data protection working party. 26th of November 2014. Guidelines on the implementation of the court of justice of the european union judgment on "google spain and inc v. Agencia española de protección de datos (aepd) and mario costeja gonzález" c-131/12. [WWW]
http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp225_en.pdf

otsuseid rakendada nii, et nad tagavad andmesubjekti õiguste *tõhusa ja täieliku* kaitse ja et EL õigusest ei saa mööda hiilida. Piirdudes loetelust kustutamisel vaid Euroopa Liidu domeenidega põhjendusel, et kasutajad kalduvad kasutama otsingumootori rahvuslikke domeene, ei saa pidada piisavaks meetmeks, et rahuldavalt tagada andmesubjekti õigused vastavalt otsusele. Praktikas tähendab see seda, et igal juhul peaks loetelust kustutamine toimuma ka kõikidel asjakohastel domeenidel, sealhulgas .com.

16. mai 2015. a seisuga (ehk vähem kui ühe aasta jooksul, sest taotlusi hakati vastu võtma 30. mail 2014. a), on Google saanud kokku 255 553 taotlust andmete eemaldamiseks. URL-ide koguarv, mille eemaldamist Google'il on palutud hinnata, on 927 283. Google'i poolt hinnatud URL-idest 41.3% ehk 324 402 URL-i on tänase päeva seisuga otsingutulemustest eemaldatud, 58,7% ehk 460 469 URL-i on jäänud eemaldamata. Vaadates sama statistikat Eesti kohta, siis on Google nimetatud perioodi jooksul saanud kokku 1 858 taotlust, kokku 6 430 URL-i eemaldamiseks. Google'i poolt hinnatud Eestiga seotud URL-idest on eemaldatud 42,6% ehk 2 321 URL-i ning jäänud eemaldamata 57,4% ehk 3 126 URL-i.⁵⁶ Käesoleva töö autor on seisukohal, et niivõrd suur taotluste arv vähem kui ühe aasta jooksul on märkimisväärne ning näitab, et Euroopa Kohtu lahend kohtuasjas C-131/12 oli vajalik.

Google on avaldanud ka mõningad näited taotlustest, millised ta on rahuldanud ja millised on jättnud rahuldamata. Näitena taotlustest mida Google ei ole rahuldanud, on Ungarist saanud taotlus, kus kõrge ametnik palus eemaldada hiljutised artiklid, milles arutatakse aastakümneid vana kriminaalsüüdistust. Sellist taotlust Google ei rahuldanud ning artiklit otsingutulemustest ei eemaldatud. Samuti ei rahuldatud Prantsusmaalt saanud taotlust milles lapse seksuaalset väärkohtlemist kujutava fotomaterjali omamise eest süüdimõistetud preester palus eemaldada artiklid oma karistuse ja kirikust tagandamise kohta.⁵⁷

Rahuldatud taotlusena võib näitena tuua Saksamaalt saanud taotluse, milles vägistamise ohver on palunud eemaldada lingi kuritegu kajastavale ajaleheartiklile. Google rahaldas selle taotluse ning eemaldas lehe tema nimega seotud otsingutulemustest. Samuti rahaldas Google Lätist saanud taotluse, milles protesti käigus pussitada saanud poliitiline aktivist palus eemaldada lingi artiklile, milles sündmust kajastati. Google rahaldas selle taotluse ning eemaldas lehe tema nimega seotud otsingutulemustest.⁵⁸ Autor arvates näited eemaldatud tulemuste kohta aitavad

⁵⁶ Google Transparency Report. (2015) European privacy requests for search removals. [WWW] <http://www.google.com/transparencereport/removals/europeprivacy/?hl=en> (vaadatud 16.05.2015)

⁵⁷ Sealsamas.

⁵⁸ Sealsamas.

mõista, kui oluline on teatud juhtudel isiku enesemääratlusõiguse teostamine internetis ning õigus unustusele. Olles langenud kuriteo ohvriks, takistab internetis leiduv informatsioon sündmuse kohta läbielatud unustada ning eluga edasi liikuda. Teisest küljest on eelkõige poliitikute ja kurjategijate huvi kasutada võimalust enda kohta ebasobiv info kustutada. Sellistel puhkudel aga õigus unustusele ei rakendu.

Mitmed meediaväljaanded on aga asunud võitlema unustusõiguse vastu ning toonitavad, et oluline on rääkida ka sellisest õigusest nagu „õigus mäletada“. Ülemaailmsed *online* väljaanded nagu BBC ja Daily Telegraph on asunud koostama ja avaldama nimekirju artiklitest mis on otsingutulemustest eemaldatud.⁵⁹ Taolist internetikeskkonna fenomeni, kus isik üritab informatsiooni kustutada või peita, saavutab hoopis informatsiooni veelgi ulatuslikuma leviku, on meedias nimetatud ka *Streisandi efektiks*.⁶⁰ Nimetus tuleneb Barbara Streisandi kohtuasjast⁶¹, milles ta soovis, et tema kodust tehtud aerofotod internetist eemaldatakse. Tulemuseks oli aga see, et fotod said ulatuslikku ülemaailmselt kajastust. Sama efekt kehtib käesolevas asjas. Isik, kes soovis kaitsta oma eraelu puutumatus sellega, et info tema tasutud võlgade kohta „unustatakse“, on tänaseks ülemaailmselt tuntud nimetatud asjaolu poolest. Autor on seisukohal, et taoline tegevus meediaväljaannete poolt ei ole õigustatud ning võimendab andmesubjekti õiguste riivet veelgi. Samas leiab autor, et otsustus isikuandmete eemaldamise taotluse rahuldamiseks ei tohiks jääda otsingumootoriteenuse osutajatele, sest sellisel juhul on oht, et info eemaldatakse õigusvastaselt. Järelevalve selles osas peaks olema ühtne ning võimalik, et otsingutulemuste eemaldamistaotluse esitamine peaks toimuma Euroopa Liidu asutusele, kes menetleb esitatud taotlust ning teeb ise ettekirjutuse otsingumootoriteenuse osutajale.

⁵⁹ BBC to publish 'right to be forgotten' removals list. 17th of October 2014. BBC News. [WWW] <http://www.bbc.com/news/technology-29658085> (23.05.2015)

⁶⁰ The Streisand Effect: When censorship backfires. 15th of June 2012. BBC News. [WWW] <http://www.bbc.com/news/uk-18458567> (23.05.2015)

⁶¹ Judge dismisses Streisand's \$10M suit. 4th of December 2003. CNN International. [WWW] <http://edition.cnn.com/2003/SHOWBIZ/Music/12/04/ple.streisand.reut/> (23.05.2015)

2 PROBLEEME ISIKUANDMETE TÖÖTLEJAKS KVALIFITSEERUMISEL

2.1 Olulisemad mõisted isikuandmete töötlejaks kvalifitseerumisel

2.1.1 Isikuandmete mõiste

Direktiivi 95/46/EÜ art 2 kohaselt on isikuandmed igasugune teave tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta. Tuvastatav isik on isik, keda saab otseselt või kaudselt tuvastada, eelkõige isikukoodi põhjal või ühe või mitme tema füüsilisele, füsioloogilisele, vaimsele, majanduslikule, kultuurilisele või sotsiaalsele identsusele omase joone põhjal. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse töörühma arvamuses 4/2007 isikuandmete mõiste kohta on töörühm leidnud, et Euroopa seadusandja tahe oli kehtestada isikuandmete lai mõiste, kuid see mõiste ei ole piiramatu ning et alati tuleks meeles pidada, et direktiiviga kehtestatud õigusnormide eesmärk on kaitsta isikuandmete töötlemisel üksikisikute põhiõigusi ja -vabadusi, eeskätt nende õigust eraelu puutumatusel.⁶² Eesti siseriiklikus õiguses leiame isikuandmete definitsiooni isikuandmete kaitse seadusest (IKS)⁶³. IKS § 4 lg 1 kohaselt on isikuandmed mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on. Kuna vorminõuet ei ole esitatud, siis laieneb isikuandmete kaitse ükskõik millisel kujul või vormis olevatele andmetele. See tähendab, et isikuandmeteks on muuhulgas heli- ja pildiandmed, samuti biomeetrilised andmed (nt sõrmejäljekujutised, silmaiirisekujutised jms) sõltumata sellest, kas need andmed on digitaalsed või paber kandjal vm.⁶⁴

Lisaks üldisele isikuandmete mõistele toob IKS § 4 lg-s 2 eraldi välja delikaatsed isikuandmed, milleks on: 1) poliitilisi vaateid, usulisi ja maailmavaatelisi veendumusi kirjeldavad andmed, välja arvatud andmed seadusega ettenähtud korras registreeritud eraõiguslike juriidiliste isikute liikmeks olemise kohta; 2) etnilist päritolu ja rassilist kuuluvust kirjeldavad andmed; 3) andmed terviseseisundi või puude kohta; 4) andmed pärilikkuse informatsiooni kohta; 5) biomeetrilised andmed (eelkõige sõrmejälje-, peopesajälje- ja silmaiirisekujutis ning geenandmed); 6) andmed

⁶² Artikli 29 alusel loodud andmekaitse töörühma arvamus 4/2007 isikuandmete mõiste kohta. [WWW] http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_et.pdf

⁶³ RT I, 12.07.2014, 51

⁶⁴ Lauren, A. (2007) Isikuandmete kaitse seadus. Isikuandmete kaitse seaduse seletuskiri. Agitaator. Lk 44-50.

seksuaalelu kohta; 7) andmed ametiühingu liikmelisuse kohta; 8) andmed süüteo toimepanemise või selle ohvriks langemise kohta enne avalikku kohtuistungit või õigusrikkumise asjas otsuse langetamist või asja menetluse lõpetamist.

Võrreldes direktiiviga 95/46/EÜ võib erinevusena välja tuua asjaolu, et Eesti seadusandja on IKS-is isikuandmete mõiste piiritlemisel täpsustanud, et andmeid käsitletakse isikuandmetena sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on. Samuti ei erista IKS erinevalt direktiivist 95/46/EÜ otsest ja kaudset tuvastamist. Seega annab töö autori hinnangul IKS isikuandmete mõistele veelgi ulatuslikuma määratluse kui direktiiv 95/46/EÜ. Ka Õiguskirjanduses on toodud välja IKS definitsiooni nõrkusena asjaolu, et tunnustades isiku andmetena mis tahes teavet mis tahes teabe kandjail, muutub isiku andmete kaitse seaduse kaitseala hõlmamatult laiaks ja definitsioon ise praktiliselt kohaldamatuks. Ainus eristav tingimus, mida andmed mõiste ulatusse kuulumiseks peavad rahuldama, on käimine füüsilise isiku kohta. See tingimus üksi ei suuda defineeritavat naabermõistetest eristada. Seega, legaaldefinitsioon ei võimalda piiritleda andmete hulka, millised teabekandjad moodustavad isikuandmed (või võivad isiku andmeid sisaldada) ja millised mitte.⁶⁵

Üldmääruses on isikuandmete definitsioon võrreldes kehtiva regulatsiooniga vormilt erinev, kuid sisuliselt väga sarnane tänasele definitsioonile. Üldmääruse art 4 lg 5 määratleb äärmiselt lühidalt, et isikuandmed igasugune teave andmesubjekti kohta. Andmesubjektiks on aga üldmääruse art 4 lg 1 kohaselt füüsiline isik, kelle isikusamasus on tuvastatud või otseselt või kaudselt tuvastatav vahenditega, mida vastutav töötleja või mis tahes muu füüsiline või juriidiline isik tavaliselt kasutavad, nagu isikukood, asukohaandmed ja veebiidentifikaator⁶⁶, samuti üks või mitu isiku füüsilist, füsioloogilist, geneetilist, vaimset, majanduslikku, kultuurilist ja sotsiaalset tunnust. Preambula p-s 23 täpsustatakse, et isiku tuvastatavuse kindlakstegemisel tuleks arvesse võtta kõiki vahendeid, mida vastutav töötleja või keegi muu võib üksikisiku tuvastamiseks tõenäoliselt kasutada. Isikuandmete kaitse põhimõtteid ei tuleks kohaldada teabe suhtes, mis on muudetud anonüümseks selliselt, et andmesubjekti ei ole enam võimalik tuvastada.⁶⁷

⁶⁵ Kanger, L. *Juridica V* 2009. Kas avalik dokumendiregister või isikuandmete kaitse? Normikriitiline käsitlus. Lk 40.

⁶⁶ Isikuandmete kaitse üldmääruse ettepaneku preambula p-s 24 on toodud veebiidentifikaatori näidetena IP-aadressid ja küpsised

⁶⁷ Euroopa Komisjoni 25.01.2012 ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus Üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). Preambul. P 23.

2.1.2 Isikuandmete töötlemise mõiste

Direktiivi 95/46/EÜ art 2 p b) kohaselt on isikuandmete töötlemine iga isikuandmetega tehtav toiming või toimingute kogum, olenemata sellest, kas see on automatiseeritud või mitte, näiteks kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, kohandamine või muutmine, väljavõtete tegemine, päringu teostamine, kasutamine, üleandmine, levitamine või muul moel avaldamine, ühitamine või ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine.

Siseriiklikus õiguses on töötlemise mõiste sätestatud IKS §-s 5, mille kohaselt on isikuandmete töötlemine iga isikuandmetega tehtav toiming, sealhulgas isikuandmete kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, muutmine ja avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine isikuandmetele, päringute teostamine ja väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, ristkasutamine, ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine, või mitu eelnimetatud toimingut, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest.

Seega hõlmab töötlemine igasugused isikuandmetega tehtavaid toiminguid. Rõhutamaks isikuandmete avalikustamise kui andmesubjekti eraelu puutumatus ilmselt kõige ulatuslikumalt kahjustada võiva töötlemistoimingu eraldi reguleerimise vajalikkust, on IKS toimingute näidisloetellu lisatud ka avalikustamine. Avalikustamise kui töötlemistoimingu eraldi väljatoomine väljendab üldist suundumust näha andmesubjektidele ette senisest avaramad võimalused oma avalikustatud andmete ebasoovitava töötlemise kaitseks. Avalikustamine hõlmab igasuguse andmete määratlemata isikute ringile kättesaadavaks tegemise, sõltumata kasutatud vahenditest ja viisidest (sh nt internetis avalikustamine).⁶⁸ IKS kohaldumisalast jääb välja isikuandmete töötlemine füüsilise isikute poolt isiklikul otstarbel ning isikuandmete edastamine läbi Eesti territooriumi neid töötlemata.⁶⁹ Isikuandmete töötlemise regulatsiooni eesmärgiks ei ole keelata isikuga seotud andmete töötlemine, vaid tagada isikuandmete töötlemine õiguslikul alusel.⁷⁰

Üldmääruse art 4 lg 3 kohaselt on „töötlemine” isikuandmete või nende kogumitega tehtav automatiseeritud või automatiseerimata toiming või toimingute kogum, nagu kogumine, salvestamine, korrastamine, struktureerimine, säilitamine, kohandamine ja muutmine, päringute teostamine, lugemine, kasutamine, üleandmine, levitamine ja muul moel kättesaadavaks tegemine, ühitamine või ühendamine, kustutamine ja hävitamine. Võrreldes kehtiva

⁶⁸ Lauren, A. (2007) Isikuandmete kaitse seadus. Isikuandmete kaitse seaduse seletuskiri. Agitaator. Lk 50.

⁶⁹ IKS § 2

⁷⁰ Sillaots, S. (2014) Isikuandmete kaitse regulatsiooni ühtlustamine isikuandmete Kaitse üldmääruse eelnõus ja selle mõju Eestile. Tartu. Lk 12.

regulatsiooniga on näidisloetellu lisatud struktureerimine, kohandamine, lugemine. Näidisloetelust on välja jäätud avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine, väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, riskasutamine ja sulgemine.

2.1.3 Isikuandmete töötaja mõiste

Isikuandmete töötajana eristatakse direktiivi 95/46/EÜ art 2 p-de d) ja e) alusel vastutavat töötajat ja volitatud töötajat. Direktiivi 95/46/EÜ art 2 p d) kohaselt on vastutav töötaja füüsiline või juriidiline isik, riigiasutus, esindused või mõni muu organ, kes määrab üksi või koos teistega kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid ja vahendid; kui töötlemise eesmärgid ja vahendid on kindlaks määratud siseriiklike või ühenduse õigusnormidega, võib vastutava töötaja või tema ametisemääramise sätestada siseriiklikus või ühenduse õiguses.

Otsingumootoriteenuse osutaja on juriidiline isik ning vastab nimetatud kriteeriumitele. Antud uurimistöös kontekstis on aga oluline see, et töötaja määrab kindlaks töötlemise eesmärgid ja vahendid. Töötlemise eesmärkide ja vahendite kindlaks määramisest kirjutab autor täpsemalt käesoleva uurimistöös p-s 2.3.

Volitatud töötaja mõiste on toodud direktiivi 95/46/EÜ art 2 p-s e), mille kohaselt volitatud töötaja on füüsiline või juriidiline isik, riigiasutus, esindused või mõni muu organ, kes töötleb isikuandmeid vastutava töötaja nimel.

Erinevalt direktiivist 95/46/EÜ, räägib IKS aga üldiselt isikuandmete töötajast, eristades vastutavat töötajat ja volitatud töötajat vaid üksnes seal, kus nende eristamisest loobuda ei ole võimalik (nt IKS § 27 lg 1 kohaselt). Üldjuhul on kõik isikuandmete töötajad vastutavad töötajad. IKS § 7 räägib aga üldiselt isikuandmete töötajast.⁷¹

IKS § 7 kohaselt on isikuandmete töötaja füüsiline või juriidiline isik, välismaa äriühingu filiaal või riigi- või kohaliku omavalitsuse asutus, kes töötleb või kelle ülesandel töödeldakse isikuandmeid.

Sarnaselt direktiiviga 95/46/EÜ, on ka IKS-s sätestatud töötaja kohustus määrata kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid. Töötlemise vahendite kindlaksmääramist IKS ei sätesta, kuid erinevalt direktiivist 95/46/EÜ, seab IKS § 7 lg 2 p-des 2, 3 ja 4 toodu isikuandmete töötajale kohustuse määrata kindlaks: töödeldavate isikuandmete koosseisu; isikuandmete töötlemise korra ja viisi ning isikuandmete kolmandatele isikutele edastamise lubamise.

⁷¹ Lauren, A. (2007) Isikuandmete kaitse seadus. Isikuandmete kaitse seaduse seletuskiri. Agitaator. Lk 54.

IKS § 7 lg 6 kohaselt on väljaspool Euroopa Liitu tegutsev isikuandmete töötaja, kes kasutab isikuandmete töötlemiseks Eestis asuvaid seadmeid, kohustatud määrama kindlaks Eestis asuva esindaja, välja arvatud juhul, kui isikuandmeid üksnes edastatakse läbi Eesti territooriumi, ilma et neid andmeid Eestis muul viisil töödeldakse.

Üldmääruse art 4 lg 5 kohaselt on „vastutav töötaja” füüsiline või juriidiline isik, avaliku sektori asutus või muu asutus või organ, kes üksi või koos teistega määrab kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid, tingimused ja vahendid; kui töötlemise eesmärgid, tingimused ja vahendid on kindlaks määratud liidu või liikmesriikide õigusega, võib vastutava töötaja või tema määramise konkreetsed kriteeriumid sätestada liidu või liikmesriigi õiguses.

Ka volitatud töötaja mõiste on üldmääruses eraldi välja toodud, mille art 4 lg 6 ütleb, et „volitatud töötaja” on füüsiline või juriidiline isik, avaliku sektori asutus või muu asutus või organ, kes töötleb isikuandmeid vastutava töötaja nimel.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta art 8 p 2 kohaselt tuleb isikuandmeid töödelda asjakohaselt ning kindlaksmääratud eesmärkidel ja asjaomase isiku nõusolekul või muul seaduses ettenähtud õiguslikul alusel. Igaühel on õigus tutvuda tema kohta kogutud andmetega ja nõuda nende parandamist.

2.2 Territoriaalne kohaldamisala

Selleks, et selgitada välja kas otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötajaks, on esmalt vaja välja selgitada, kas ja mis juhtudel Eesti Vabariigis kehtiv regulatsioon otsingumootoritele kohaldub. Käesolevas peatükis leiab territoriaalne kohaldatavus käsitlemist nii kehtiva regulatsiooni alusel kui ka üldmääruse alusel.

Internet on oma olemuselt globaalse ulatusega ning info jõuab ühest maailma otsast teise sekunditega. Isikuandmete kaitse internetikeskkonnas on komplitseeritud mitmetel põhjustel, kasvõi seetõttu, et on raske määratleda, kes täpselt ja mis ulatuses õigusvastaselt internetti sattunud isikuandmete kättesaadavaks tegemise eest vastutab – kas otsingumootoriteenuse osutaja, allikveebilehe omanik, allikveebilehe haldaja, serveripidaja, domeeni omanik. Küsimust komplitseerib veelgi asjaolu, et kõik eelnevalt nimetatud osapooled võivad asuda erinevates riikides ning alluda erinevatele jurisdiktsioonidele. Sellisel juhul tekkibki probleem Euroopa Liidu regulatsiooni territoriaalse kohaldamisala küsimuses.

Kehtiva regulatsiooni, direktiivi 95/46/EÜ art 4 p 1 kohaselt, kohaldab liikmesriik isikuandmete töötlemise suhtes direktiivi kohaselt vastuvõetud siseriiklikke õigusnorme kolmel juhul: a) töötlemine toimub liikmesriigi territooriumil paikneva vastutava töötleva asutuse tegevuse raames; b) kui vastutav töötlev ei ole registreeritud mitte liikmesriigi territooriumil, vaid kohas, kus asjaomase liikmesriigi õigusnorme kohaldatakse rahvusvahelise avaliku õiguse kohaselt; c) vastutav töötlev ei ole registreeritud ühenduse territooriumil, kuid kasutab isikuandmete automatiseeritud või automatiseerimata töötlemiseks vahendeid, mis paiknevad kõnealuse liikmesriigi territooriumil, välja arvatud juhul, kui selliseid vahendeid kasutatakse ainult andmete edastamiseks ühenduse territooriumi kaudu.

Otsingumootoriteenuse osutaja puhul, kes on asutatud ühes või mitmes liikmesriigis ja osutab kõiki oma teenuseid seal, ei ole kahtlust, et isikuandmete töötlemine kuulub andmekaitse direktiivi reguleerimisalasse. Samale järeldusele on jõudnud ka artikli 29 alusel moodustatud andmekaitse töörühm oma 2008. a arvamuses.⁷² On oluline märkida, et sel juhul ei piirdu andmekaitse normide kohaldamine liikmesriigi territooriumil elavate või liikmesriigi kodakondsusega andmesubjektidega.

Väljaspool Euroopa Liidu territooriumi asuva otsingumootoriteenuse osutaja kui vastutava töötleva puhul on aga olukord keerulisem. Üldiselt on siiski kaks juhtumit, mil ühenduse andmekaitseõiguse norme siiski kohaldatakse. Esiteks juhul, kui otsingumootoriteenuse osutajal on tegevuskoht mõnes liikmesriigis, nagu on sätestatud art 4 lg 1 p-s a). Teiseks juhul, kui otsingumootor kasutab liikmesriigi territooriumil asuvaid vahendeid, nagu on sätestatud art 4 lg 1 p-s c). Viimasel juhul peab otsinguteenuse osutaja vastavalt art 4 lõikele 2 määrama ametisse kõnealuse liikmesriigi territooriumil asuva esindaja.

Euroopa Kohus on käsitlenud direktiivi 95/46/EÜ territoriaalse kohaldatavuse küsimust otsuses C-131/12, mille üheks võtmeküsimuseks oligi küsimus sellest, kas Google kui otsingumootoriteenuse osutaja, kelle emaettevõtte Google Inc on registreeritud Ameerika Ühendriikides, allub Euroopa Liidu ja selle liikmesriikide regulatsioonile. Nagu eelpool mainitud, on nimetatud lahend esimene, kus käsitleti direktiivi 95/46/EÜ kohaldatavust interneti otsingumootorite suhtes ning töö autorile teadaolevalt seni ka ainuke juhtum.

Nii kohtujurist oma ettepaneku p-s 1 kui ka Euroopa Kohus oma otsuse p-s 2 leidsid, et direktiivi 95/46/EÜ art 4 lg 1 p a) tuleb tõlgendada nii, et isikuandmete töötlemine toimub liikmesriigi territooriumil paikneva vastutava töötleva asutuse tegevuse raames selle sätte tähenduses, kui

⁷² Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008. Lk 9.

otsingumootori haldaja asutab liikmesriigis filiaali või tütarettevõtja, mille eesmärk on tagada otsingumootori reklaamipinna turustamine ja müük ja mille tegevus on suunatud selle liikmesriigi elanikele⁷³.

Käesoleva lahendi puhul küsitavusi ei tekkinud, kuna „asutuse“ tingimus oli täidetud. Google Inc Hispaanias registreeritud tütarettevõtte on Google Spain SL, kes tegutseb Google'i kaubandusesindajana reklaami alal. Ka autor nõustub sellise käsitlusega.

Siiski on käesoleva töö autori hinnangul problemaatiline hetkel kehtiva regulatsiooni alusel territoriaalse vastutuse küsimus, sest juhul, kui mõne väljaspool Euroopa Liitu registreeritud otsingumootoriteenuse osutaja poolt on rikutud isikuandmete töötlemise põhimõtteid ning vastava ettevõtte asutus või isikuandmete töötlemiseks kasutatavad vahendid ei asu vastava liikmesriigi territooriumil, ei ole otsingumootoriteenuse osutajale võimalik kohaldada ka Euroopa Liidu regulatsiooni.

Ilmeka näitena võib tuua Eesti. Kui kohtuasi C-131/12 oleks saanud alguse Eestist, kus Eesti kodanik oleks pöördunud samalaadse kaebusega Eesti Andmekaitseinspektsiooni poole ning lõpuks Euroopa Kohtusse Google Inc. vastu, oleks Euroopa Kohus leidnud, et direktiiv 95/46/EÜ antud juhul ei kohaldu. Selleks ei oleks hetkel kehtiva regulatsiooni alusel ühtegi alust – töötlemine ei toimu liikmesriigi territooriumil paikneva vastutava töötleja asutuse tegevuse raames; vastutav töötleja ei ole registreeritud ei liikmesriigi territooriumil, ega kohas, kus asjaomase liikmesriigi õigusnorme kohaldatakse rahvusvahelise avaliku õiguse kohaselt; töötleja ei ole registreeritud ühenduse territooriumil, ega kasuta isikuandmete töötlemiseks vahendeid, mis paiknevad kõnealuse liikmesriigi territooriumil. Seega täidetud ei ole ükski direktiivi 95/46/EÜ territoriaalse kohaldamise eeldustest.

Eeltoodut arvestades võib järeldada, et hetkel kehtiva regulatsiooni alusel esineb probleeme direktiivi 95/46/EÜ territoriaalse kohaldatavuse suhtes otsingumootoriteenuse osutajatele. Regulatsioon ei kaitse kõikide Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikke võrdsel tasemel ning antud juhul ei oleks regulatsioon Eesti kontekstis kohaldunud. Probleemide esinemise direktiivi 95/46/EÜ kohaldamisel on välja toonud ka Euroopa Komisjon - aastal 2003 tehtud direktiivi kohaldamise analüüsist nähtub, et direktiivi artikli 4 kohaldamisel, mis määrab kohaldatava

⁷³ Kohtujuristi ettepanekus on „elanike“ asemel toodud „isikutele, kelle elu- või asukoht on selles riigis“

siseriikliku õiguse (territoriaalse kohaldamisala) esineb probleeme, mille vältimine oli artikli 4 peamine eesmärk.⁷⁴

Üldmääruses reguleerib territoriaalset kohaldamisala artikkel 3 järgnevas sõnastuses: 1) määrust kohaldatakse liidu territooriumil paikneva vastutava töötleva ja volitatud töötleva asutuse tegevuse raames toimuva isikuandmete töötlemise suhtes. 2) määrust kohaldatakse liidu territooriumil elavate andmesubjektide isikuandmete töötlemise suhtes mujal kui liidus asuva vastutava töötleva poolt, kui andmete töötlemine on seotud: a) liidu andmesubjektidele kaupade ja teenuste pakkumisega või b) nende käitumise jälgimisega. 3. Üldmäärust kohaldatakse isikuandmete töötlemise suhtes vastutava töötleva poolt, kelle asukoht ei ole liidus, vaid kohas, kus rahvusvahelise avaliku õiguse kohaselt kohaldatakse mõne liikmesriigi õigust.

Nagu näha, on regulatsiooni territoriaalse kohaldamisala osas toimunud ulatuslikud muudatused. Määruse eelnõu art 3 lg 1 järgi kohaldatakse määrust liidu territooriumil paikneva vastutava ja volitatud töötleva asutuse tegevuse raames toimuva isikuandmete töötlemise suhtes sõltumata sellest, kas töötlemine toimub liidus või väljaspool. Territoriaalse kohaldamisala üks olulisem muudatus on see, et „liikmesriigi territoorium“ on asendatud „liidu territooriumiga“. Kui direktiivi 95/46/EÜ territoriaalse kohaldatavuse küsimuses oleksid probleemid tekkinud eelkõige vastutava töötleva asutuse asumisest liikmesriigi territooriumil, siis üldmääruses on nimetatud probleem lahendatud. Üldmääruse eelnõu art 3 lg 2 alusel kohaldatakse üldmäärust ka teatud juhtudel, kui liidu andmesubjektide isikuandmeid töötleb väljaspool liitu asuv vastutav või volitatud töötleva. Seda aga kahel juhul: siis, kui see on seotud liidu andmesubjektidele kaupade ja teenuste pakkumisega või nende käitumise jälgimisega. Kuna käesolevas uurimistöös leiavad käsitlust sellised otsingumootoriteenuse osutajad, kelle äritegevus seisneb muuhulgas reklaami müügis, siis isegi juhul, kui vastava ettevõtte asutus ei paikne liidu territooriumil, kohalduv sellistele ettevõtetele üldmäärus tulenevalt sellest, et nad pakuvad liidu andmesubjektidele kaupu või teenuseid või jälgivad nende käitumist. Sama on leitud üldmääruse preambula p-s 20, mille kohaselt selleks, et tagada üksikisikutele kaitse, millele neil on õigus käesoleva määruse alusel, tuleks käesolevat määrust kohaldada väljaspool Euroopa Liitu asuva vastutava töötleva poolt Euroopa Liidus asuvate andmesubjektide isikuandmete töötlemise suhtes, kui töötlemistoimingud on seotud kaupade või teenuste pakkumisega kõnealustele

⁷⁴ European Commission report, 2003. First report on the implementation of the Data Protection Directive (95/46/EC). § 3.2.

andmesubjektidele või nende käitumise jälgimisega.⁷⁵ Samuti kohaldub üldmäärus isikuandmete töötlemise suhtes vastutava töötleja poolt, kelle asukoht ei ole liidus, vaid kohas, kus rahvusvahelise avaliku õiguse kohaselt kohaldatakse mõne liikmesriigi õigust.

Siiski tuleb vaadata ka kavandatava üldmääruse art 25, mis sätestab väljaspool liitu asuvate vastutavate töötlejate esindajatega seonduvalt. Art 25 lg 1 kohaselt määrab vastutav töötleja art 3 lõikes 2 osutatud juhul oma esindaja liidus. Sama artikli lõikes 2 on toodud erandid, mis juhtudel seda nõuet ei kohaldata: kui vastutav töötleja asub kolmandas riigis, kus komisjoni otsuse kohaselt on tagatud isikuandmete piisav kaitse vastavalt artiklile 41, või kui vastutav töötleja on vähem kui 250 töötajaga ettevõtte või kui vastutav töötleja pakub liidu andmesubjektidele kaupu ja teenuseid ainult juhuti. Kõik nimetatud juhud (art 25 lg 2 p-d a), b) ja c)) võiksid potentsiaalselt kujutada endast ohtu, kuid art 25 lg 4 sätestab, et vastutava töötleja esindaja määramine ei piira võimalust võtta õiguslikke meetmeid vastutava töötleja enda suhtes. Seega ei piira esindaja olemasolu Euroopa Liidu õiguse kohaldatavust väljaspool Euroopa Liitu paikneva vastutava töötleja tegevusele.

Otsekohalduva määruse juures võib välja tuua veel ühe asjaolu. Hetkel rakendatakse direktiivi 95/46/EÜ Euroopa Liidu liikmesriikide andmekaitsealaste regulatsioonide kaudu, mille tagajärjel kohaldub direktiiv andmekaitsealase järelevalve teostaja või andmetöötleja institutsioonilise asukoha alusel, mitte aga andmesubjekti alalise elukoha põhjal. Seevastu uue regulatsiooni alusel kohaldatakse määrust vaatamata sellele, kus asub järelevalve teostaja. Eelnõu art 73 kohaselt on igal andmesubjektil õigus esitada järelevalveasutusele kaebus mis tahes liikmesriigis, kui nad leiavad, et nendega seotud isikuandmete töötlemine ei ole kooskõlas käesoleva määrusega. Nii on andmesubjektidel lihtsam rikutud õigusi kaitsta.⁷⁶

Euroopa Andmekaitseinspektor on oma arvamuses välja toonud, et tehnoloogilises keskkonnas, kus andmete töötlemine on harva piiratud riigipiiridega, suurendab kavandatav üldmäärus õiguskindlust nii üksikisikute kui ka andmete töötlejate seas.⁷⁷ Töö autor nõustub andmekaitseinspektori arvamusega ning leiab, et kavandatav üldmäärus reguleerib territoriaalse kohaldatavuse küsimust otsingumootoriteenuse osutajate kontekstis oluliselt paremini kui hetkel kehtiv andmekaitse direktiiv.

⁷⁵ Euroopa Komisjoni 25.01.2012 ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). Preambul. P 20.

⁷⁶ Tamm, D. (2014) Isikuandmete kaitse põhimõtted. Tartu. Lk 21.

⁷⁷ Euroopa andmekaitseinspektori arvamus, mis käsitleb usalduse suurendamist infoühiskonnas andmekaitse ja eraelu puutumatuse tugevdamise kaudu (2010/C 280/01). Lk 14. [WWW] https://secure.edps.europa.eu/EDPSWEB/webdav/shared/Documents/Consultation/Opinions/2012/12-03-07_EDPS_Reform_package_EN.pdf

Autor leidis käesolevas peatükis, et kehtiva regulatsiooni kohaselt on territoriaalne kohaldamisala probleemne, kuid üldmääruses on territoriaalne kohaldamisala küsimus suuresti lahendatud.

2.3 Esemeline kohaldamisala

Otsingumootoriteenuse osutaja vastutus isikuandmete töötlejana võib tuleneda nii direktiivi 95/46/EÜ alusel kui ka e-kaubanduse direktiivi 2000/31/EÜ alusel. Otsingumootoriteenuse osutajad ise näeksid ennast meelsamini e-kaubanduse direktiivi mõistes teabe talletajatena, kes ei vastuta talletatava teabe kättesaadavaks tegemise eest.⁷⁸ Eesti siseriiklikus õiguses on direktiiv 2000/31/EÜ üle võetud infoühiskonna teenuse seaduses (InfoTS)⁷⁹. Eelkõige sooviksid otsingumootoriteenuse osutajad kasutada direktiivis 2000/31/EÜ art-des 12–14 ning InfoTS §-des 8–10 sätestatud vastutuse piirangut. Euroopa Liidus on infoühiskonna teenuse vahendajate⁸⁰ jaotus üldiselt kolmene: andmete edastajad (InfoTS § 8; direktiiv 2000/31/EÜ art 12), vahemällu salvestajad (InfoTS § 9; direktiiv 2000/31/EÜ art 13) ja teabe talletajad (InfoTS § 10; direktiiv 2000/31/EÜ art 14). Infoühiskonna teenuse vahendaja ei ole teabe algne autor või algataja, vaid tema lihtsalt võimaldab juurdepääsu andmesidevõrgule, edastab, talletab või ajutiselt säilitab vahemälus saadud teabe.⁸¹ Kuivõrd direktiiv 2000/31/EÜ võeti vastu peale direktiivi 95/46/EÜ, ei ole direktiivis 95/46/EÜ juttu direktiivis 2000/31/EÜ sätestatud vastutust välistavate sätete kohaldamise võimalikkusest. Seega ei oma käesoleva töö kontekstis antud direktiivi käsitlemine tähtsust seoses kehtiva andmekaitsedirektiiviga, küllaga on üldmääruse eelnõu preambula põhjenduses 17 märgitud, et üldmäärust tuleks kohaldada, ilma et see piiraks direktiivi 2000/31/EÜ, eelkõige selle art-tes 12–15 esitatud vahendusteenuste osutajate vastutust käsitlevate eeskirjade kohaldamist.

Otsingumootoriteenuse osutajate vastutust InfoTS ning direktiivi 2000/31/EÜ mõistes on pikemalt käsitlenud Karel Miisna⁸² oma magistritöös ning leidnud, et otsingumootoriteenuse osutaja näol on tegemist infoühiskonna teenuse pakkujaga, mistõttu kohaldub

⁷⁸ Liiv, E. (12.23.2014) Kas eraisikul on õigus unustusele Internetis? *Juridica*. Lk 2.

⁷⁹ RT I, 06.01.2011, 12

⁸⁰ Karmen Turk on oma artiklis Digitaalkeskonnas isiku tuvastamise poolt ja vastu (*Juridica* III/2014, lk 176) selgitanud, et Infoühiskonna teenuse vahendaja instituut ei hõlma mitte ainult traditsioonilisi Interneti-teenuse osutajaid, vaid palju suuremat hulka turuosalisi, kes on seotud kauba või teenuse müügiga elektrooniliste vahendite abil (nt e-kaubanduse saidid Amazon, eBay); teabe- ja otsingu vahendite pakkujaid (nt Google, MSN, LexisNexis, WestLaw) ning kaabel- ja mobiilsideteenuste pakkujaid (puhas telekommunikatsioon).

⁸¹ Turk, K. (*Juridica* III/2014) Digitaalkeskonnas isiku tuvastamise meetmete poolt ja vastu. Lk 176.

⁸² Miisna, K. (2014) Interneti otsingumootoriteenuse osutaja vastutus internetikasutaja allikveebilehel avaldatud isikuandmete töötlemise eest. Tartu. Lk 71

otsingumootoriteenuse osutaja andmekaitseõigusliku vastutuse küsimuses ka infoühiskonna teenuse pakkujale ette nähtud regulatsioon. Lähtudes uurimistöö lõppjäreldest, mille kohaselt nii isikuandmete töötlejaks mittekvalifitseerumise kui ka infoühiskonna teenuse osutaja vastutuse piirangute kohaldamise tingimuseks on muuhulgas see, et otsingumootoriteenuse osutajal ei tohi teabe suhtes olla kontrolli, kattub nende sätete tõlgendamise tulemusena nende sätete kohaldamisala. Seega ei ole käesoleva töö eesmärki arvestades mõistlik antud teemal pikemalt peatuda ning antud töö kontekstis võiks teemal edaspidi pikemalt peatuda vaid juhul, kui leiab tõendamist, et otsingumootoriteenuse osutaja ei kvalifitseeru direktiivi 95/46/EÜ ega IKS alusel isikuandmete vastutavaks töötlejaks. Sellisel juhul vajaks edasist uurimist küsimus, kas otsingumootoriteenuse osutaja vastutus võiks tuleneda mõnel muul alusel, nt direktiivi 2000/31/EÜ ja infoTS alusel.

Käesoleva uurimistöö eesmärkidest lähtuvalt vaatleme esmalt otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmete töötlejaks kvalifitseerimist kehtiva õiguse alusel. Nagu territoriaalse kohaldatavuse küsimuses, on ka siin küsitavusi ning arvamused sellel teemal lähevad lahku. Põhiliseks küsimuseks on see, kas interneti otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete vastutavaks töötlejaks direktiivi 95/46/EÜ ja IKS mõistes.

Selgitamaks välja, kas otsingumootoriteenuse osutaja tegevust isikuandmetega võib käsitleda kui „töötlemist“, vaatleme andmekaitse direktiiv 95/46/EÜ art 2 p b), mille esimene pool annab töötlemisele laia definitsiooni, sätestades, et isikuandmete töötlemine on „iga isikuandmetega tehtav toiming või toimingute kogum“. Seega toiming, mis teostatakse isikuandmetega on igal juhul töötlemine. Järelikult kehtib otsingumootoriteenuse osutajate suhtes. Järgmine osa definitsioonist sätestab, et töötlemine kui selline ei olene sellest, kas see on automatiseeritud või mitte. Otsingumootori puhul on see tegevus automatiseeritud, seega ka mõiste see osa vastab otsingumootoriteenuse osutajale. Samuti on toodud definitsioonis näidisloetelu tegevustest, mis on töötlemine. Otsingumootoriteenuse osutajale võiksid neist kohalduda mitmed – internetis avaldatud teabe otsimise eesmärgil automatiseeritult, pidevalt ja süstemaatiliselt internetti läbi kammides „kogub“ otsingumootori haldaja andmeid, millest ta seejärel teeb oma indekseerimisprogrammide raames „väljavõtteid“ ning mida ta „salvestab“ ja „korrastab“, oma serverites „säilitab“ ning vajadusel „annab üle“ või „teeb kättesaadavaks“ kasutajatele otsingutulemuste loetelu kujul.⁸³ IKS § 5 kattub suuresti direktiivi 95/46/EÜ definitsiooniga, kuid toob isikuandmete töötlemise näidisloetellu lisaks veel ka juurdepääsu võimaldamise

⁸³ Euroopa Kohtu otsus 13. maist 2014 nr C-131/12. Resolutsioon. P 28.

isikuandmetele, mida võib samuti otsingumootoriteenuse osutaja kontekstis töötlemisena käsitleda. On vähetõenäoline, et isik, kes soovib leida veebist konkreetseid isikuandmeid sisaldavaid veebilehti, suudaks seda teha ilma otsingumootoriteenuse osutaja abita. Tulenevalt töötlemise laiast definitsioonist, ning asjaolust, et otsingutulemustes kuvatakse muu hulgas ka isikuandmed, tuleb jõuda järeldusele, et otsingumootoriteenuse osutaja tegevus otsingumootori tulemustes isikuandmete kuvamisel on direktiivi 95/46/EÜ art 2 p b) ning IKS § 5 mõistes töötlemine. Kohtujurist Niilo Jääskinen on kohtuasja C-131/12 eelotsuses õigesti leidnud, et interneti otsingumootoriteenuse osutaja, kelle otsingumootor leiab teavet, mida kolmandad isikud on internetis avaldanud või lisanud, indekseerib seda automaatselt, säilitab seda ajutiselt ja lõpuks teeb selle internetikasutajatele kättesaadavaks teatavas eelistusjärjekorras, „töötleb” isikuandmeid direktiivi 95/46/EÜ art 2 p b) tähenduses, kui see teave sisaldab isikuandmeid.⁸⁴ Samale järeldusele on asja lahendamisel jõudnud ka Euroopa Kohus kohtuotsuse p-s 1.⁸⁵

Käesoleva töö autor nõustub nii kohtujuristi kui ka kohtu seisukohaga ning leiab, et otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete töötleja direktiivi 95/46/EÜ mõistes juhul, kui töödeldav teave sisaldab isikuandmeid.

Üldmääruse sõnastuses on loobutud niivõrd laiast määratlusest, ning üldmääruse kohaselt ei ole töötlemine enam „iga“ isikuandmetega tehtav toiming, vaid isikuandmete või nende kogumitega tehtav automatiseeritud või automatiseerimata toiming või toimingute kogum. Samuti on üldmääruses loobutud töötlemistoimingute näidisloetelust ning asendatud see konkreetsete tegevustega nagu kogumine, salvestamine, korrastamine, struktureerimine, säilitamine, kohandamine ja muutmine, päringute teostamine, lugemine, kasutamine, üleandmine, levitamine ja muul moel kättesaadavaks tegemine, ühitamine või ühendamine, kustutamine ja hävitamine (art 4 lg 3). Autori hinnangul võib otsingumootoriteenuse osutaja tegevuse isikuandmete töötlemisel liigitada lisaks juba nimetatud toimingutele ka „muul moel kättesaadavaks tegemise“ alla, sest ilma otsingumootori tegevuseta ei oleks võimalik nii lihtsalt „kätte saada“ veebis isikuandmeid sisaldavaid veebilehti. Informatsioon on küll allikveebilehtedel nii või teisiti olemas, kuid tõenäosus, et otsingu teostaja muud moodi kui otsingumootorit kasutades allikveebilehe üles leiab üldjuhul kaduvväike.

Arvestades eeltoodut, võib järeldada, et kehtiv regulatsioon annab töötlemistoimingule niivõrd laialdase definitsiooni, et selle kohaselt otsingumootoriteenuse osutaja tegevus kvalifitseerub igal

⁸⁴ Euroopa Komisjoni 25.01.2012 ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). Preambul. P 2.

⁸⁵ Euroopa Kohtu otsus 13. maist 2014 nr C-131/12. Resolutsioon. P 1.

juhul isikuandmete töötlemiseks. Mõnevõrra piiratum on töötlemise mõiste üldmääruses, kuid ka üldmääruse kohaselt võib otsingumootoriteenuse osutaja tegevust käsitleda töötlemisena.

Kuna eelnevalt leidis kinnitust, et otsingumootoriteenuse osutaja tegevust võib käsitleda isikuandmete töötlemisena nii direktiivi 95/46/EÜ mõistes kui ka üldmääruse mõistes, on järgnevalt vajalik uurida, kas otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete „vastutav töötleja“. Lähtudes direktiivis 95/46/EÜ art 2 p-s d) toodud vastutava töötleja definitsioonist, on vastutav töötleja füüsiline või juriidiline isik, riigiasutus, esindused või mõni muu organ, kes määrab üksi või koos teistega kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid ja vahendid. Üldjuhul on otsingumootori teenuse osutaja juriidiline isik ning seega vastab mõiste esimesele nõudele. Üldjuhul määrab otsingumootoriteenuse osutaja töötlemise eesmärgid ja vahendid kindlaks üksinda, kuid autor ei välista, et ta võiks seda teha ka koos teistega.

Põhjalikumat uurimist vajab aga asjaolu, kas otsingumootoriteenuse osutaja määrab kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid ja vahendid. Nimetatu ongi määrav kriteerium andmekaitse normide kohaldamiseks.⁸⁶ Vastava tarkvara abil kogub ja indekseerib otsingumootori teenuse osutaja allikveebilehtedel olevat infot ning korrastab saadud teavet vastavate algoritmide abil, sh veebilehel sisalduvaid isikuandmeid. Järelikult määrab otsingumootoriteenuse osutaja kindlaks isikuandmete töötlemise vahendid. Isikuandmete töötlemise „eesmärgiks“ on pakkuda otsingumootorit kasutavale kolmandale isikule, kes teostab otsingu vastavalt sisestatud märksõnale, korrastatud tulemusi nimetatud märksõna (käesoleval juhul isiku nime või mõne muu isikut tuvastada võimaldava märksõna alusel, sh ka näiteks isikukood, telefoninumber, aadress vm tunnuse⁸⁷) alusel. Otsingumootoriteenuse osutaja eesmärk lähtub otsingumootoriteenuse osutaja ärihuvist teenida tasulise märksõnareklaami müümise eest kasumit. Selle eelduseks on pakkuda otsingut teostanud kolmandale isikule võimalikult kiiresti ja võimalikult kvaliteetseid otsingutulemusi, mis vastaksid tema ootustele.

⁸⁶ Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008. Lk 13.

⁸⁷ Õiguskirjanduses on välja toodud isikuandmete kaitse regulatsiooni kitsaskohana asjaolu, et kehtiv seadus annab „isikuandmete“ mõistele liiga laia tõlgendusala. IKS § 4 lõige 1 määratleb isikuandmed sarnaselt direktiiviga 95/46/EÜ, ehk „mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on.“ Näitena on toodud näidisjuhtum, kus isikut võimaldab tuvastada hoopis mõni muu tema iseäralik omadus, oskus või ese. Näiteks linna ainsa viiuldaja isikuandmeks võib olla teave selle kohta, et isik omab poognat või kogunisti tema poogen ise, rääkimata muusika-kooli lõpu-diplomist („sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on“ – IKS § 4 lg 1). Juridica 2009 Kas avalik dokumendiregister või isikuandmete kaitse? Normikriitiline käsitlus. Liina Kanger, lk 39. Ka käesoleva töö autor nõustub, et isikuandmete definitsioonile on antud lai tõlgendusruum ning otsingumootorite kontekstis annab see veelgi suurema võimaluse isiku õiguste riiüks. Näitena võiks tuua sarnase näidisolukorra, kus isik on väikeses linnas ainus viiuldaja ning ei ole endast ise fotosid internetikeskkonda lisanud, kuid foto on lisanud keegi teine ning lisanud foto kirjeldusse märksõnadena linna nime ning märksõna „viiuldaja“. Sellisel juhul teostades otsingut märksõnadega „koha nimi viiuldaja“, ilmuks suure tõenäosusega ka foto antud isikust, mis võimaldaks teda foto järgi üheselt tuvastada.

Otsingumootoriteenuse osutajad taolise käsitlusega ei nõustu ning on välja toonud, et otsingumootorite tegevust ei saa pidada otsingutulemustes kuvatavatel kolmandate isikute veebilehtedel olevate andmete töötlemiseks, sest otsingumootorid töötlevad internetis kättesaadavat teavet, eristamata isikuandmeid muudest andmetest.⁸⁸ Käesoleva töö autori jääb selles osas eriarvamusele ning leiab, et töötlejaks mittekvalifitseerumist ei saa põhjendada asjaoluga, et otsingumootorid ei erista isikuandmeid muudest andmetest. Eelkõige selles kontekstis, et nii direktiivi 95/46/EÜ mõistes kui ka IKS § 5 mõistes on isikuandmete töötlemisel antud väga lai definitsioon, „iga isikuandmetega tehtav toiming“. Otsingumootoriteenuse osutaja peab arvestama, et hoolimata sellest, et tegemist on automaatse andmete töötlemisega ning otsingumootori otseseks eesmärgiks ei ole konkreetselt isikuandmete töötlemine, vaid informatsiooni üldine kättesaadavaks tegemine, võib mõistlikult eeldada, et töödeldavate andmete hulgas on ka isikuandmeid, sh delikaatseid isikuandmeid ning otsingumootoriteenuse osutaja peab tagama, et selline isikuandmete töötlemine toimuks seadusega kooskõlas, arvestades isikute põhiõigusi. Euroopa Kohus on samuti leidnud, et otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete vastutav töötleja.⁸⁹ Kuna töötlemise eesmärkide osas ollakse erinevatel seisukohtadel, võib seda määratleda kui problemaatilist küsimust isikuandmete töötlejaks kvalifitseerumisel. Ka Euroopa Kohus ei ole autori arvates kohtuasja C-131/12 lahendamisel andnud ammendavat vastust sellele, mis on otsingumootoriteenuse osutaja eesmärgid konkreetselt *isikuandmete* töötlemisel.

Üldjuhul nõustutakse selles osas, et otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete töötleja – nimetatut on jaatanud nii artikkel 29 alusel moodustatud andmekaitse töörühm oma 2008. a arvamuses 1/2008, kohtujurist Niilo Jääskinen kohtuasja C-131/12 eelotsuse küsimuses kui ka Euroopa Kohus sama kaasuse kohtuotsuses. Siit edasi lähevad aga arvamused lahku. Andmekaitse töörühm on välja toonud, et tuleb teha vahet otsinguteenuse osutaja kahe eri põhirolli vahel. Esimeses rollis kasutajaandmete (näiteks kasutajatelt kogutavate IP-aadresside ja nende isiklike otsinguajalugude) vastutava töötlejana tuleb teda käsitada andmekaitse direktiivi raames täielikult vastutavana.⁹⁰ Kuna käesolevas töös keskendub autor otsingumootoriteenuse osutaja vastutusele isikuandmete kuvamisel otsingutulemustes, ei oma esimene roll käesoleva töö kontekstis tähtsust. Teise rolli kohta sisuandmete (näiteks indeksis sisalduvate andmete) pakkujana leidis andmekaitse töörühm, et otsingumootoriteenuse osutaja ei kanna Euroopa

⁸⁸ Google Spain ja Google Inc on arvamusel, et otsingumootorite tegevust pidada otsingutulemustes kuvatavatel kolmandate isikute veebilehtedel olevate andmete töötlemiseks, sest otsingumootorid töötlevad internetis kättesaadavat teavet, eristamata isikuandmeid muudest andmetest. Vt otsuse lk 9, p 22.

⁸⁹ Euroopa Kohtu otsus 13. maist 2014 nr C-131/12.

⁹⁰ Andmekaitse töörühma arvamus 1/2008. Lk 24.

andmekaitseõiguse normide raames tema töödeldavate isikuandmete osas üldjuhul esmast vastutust. Erandiks on pikaajalise vahemälu olemasolu ning isikuandmetel põhinevad lisandväärtusega toimingud (näiteks otsingumootorid, mille eesmärk on füüsiliste isikute profiilide koostamine). Niisuguste teenuste osutamisel tuleb otsinguteenuse osutajat käsitada andmekaitse direktiivi raames täielikult vastutavana ning ta peab järgima kõiki asjakohaseid sätteid.⁹¹ Ka kohtujurist Niilo Jääskinen on leidnud, et otsingumootori teenuse osutajat ei saa pidada isikuandmete „vastutavaks töötlejaks” direktiivi 95/46 artikli 2 punkti d) tähenduses, välja arvatud otsingumootori indeksi sisu osas, kui see teenuseosutaja ei indekseeri ega arhiveeri isikuandmeid, minnes vastuollu veebilehe avaldaja juhiste või palvetega. Kreeka valitsuse on samas asjas toonud välja, et kuna otsingumootorid toimivad lihtsalt vahendajana, ei saa neid haldavaid ettevõtjaid pidada „vastutavaks” töötlejaks, välja arvatud kui nad säilitavad andmeid puhvermälu või vahemälu kauem kui tehniliselt vajalik.⁹² Lähtudes kohtujuristi ja Kreeka valitsuse käsitlusest, mille kohaselt ei saa otsingumootori teenuse osutajaid pidada „vastutavaks töötlejaks”, siis hetkel kehtiva regulatsiooni kohaselt tuleks kaaluda nende vastutust „volitatud töötlejana”. Autor ei välista, et tegelikkuses võib olla tegemist olukorraga, kus otsingumootoriteenuse osutaja ei paigutu üheselt kummagi mõiste alla ning regulatsiooni tuleks muuta selliselt, et oleks võimalik üheselt ja selgelt reguleerida ka otsingumootoriteenuse osutajate kvalifitseerumine isikuandmete töötlejaks.

Direktiivi 95/46/EÜ art 2 p d) kohaselt on volitatud töötleja füüsiline või juriidiline isik, avaliku sektori asutus või muu asutus või organ, kes töötleb isikuandmeid vastutava töötleja nimel. Ka üldmääruses jääb definitsioon samaks (art 4 lg 6). IKS- s ei ole toodud volitatud töötleja mõistet, kuid IKS § 7 lg 3 sätestab, et isikuandmete vastutav töötleja võib haldusakti või lepinguga volitada isikuandmeid töötleva teist isikut või asutust (volitatud töötlejat), kui seadusest või määrusest ei tulene teisiti. IKS § 7 lg 4 kohaselt annab vastutav töötleja volitatud töötlejale kohustuslikke juhiseid isikuandmete töötlemiseks ja vastutab selle eest, et volitatud töötleja täidab isikuandmete töötlemise nõudeid.

Lähtudes eeltoodud volitatud töötleja määratlusest, selleks, et otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseeruks volitatud töötlejaks, on vajalik, et oleks olemas vastutav töötleja, kes oleks otsingumootoriteenuse osutajale andnud volituse isikuandmete töötlemiseks ning kelle juhiste alusel otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmeid töötleb. Sellist volitust aga

⁹¹ Sealsamas.

⁹² Sillaots, S. (2014) Isikuandmete kaitse regulatsiooni ühtlustamine isikuandmete kaitse üldmääruse eelnõus ja selle mõju Eestile. Tartu. Lk 9.

otsingumootoriteenuse osutajale antud ei ole. Nagu eelnevalt leitud, on veebilehel isikuandmete avaldamine isikuandmete töötlemine. Isegi kui lähtuda asjaolust, et allikveebilehel isikuandmete avaldaja on isikuandmete vastutav töötleja, ei saaks autori arvates allikveebilehe avaldaja ja otsingumootoriteenuse osutaja vahelist suhet käsitleda kui vastutava ja volitatud töötleja oma, sest nende töötlemistoimingud ei kattu. Samuti ei saaks käsitleda allikveebilehe avaldaja konkreetse URL-i või URL-ide indekseerimise taotlust kui volitust isikuandmete töötlemiseks, sest IKS § 7 lg 3 kohaselt on vajalik volitatud töötlejaga lepingu sõlmimine, mida allikveebilehe avaldaja ja otsingumootoriteenuse osutaja vahel samuti pole. Eelnevast tulenevalt ei kvalifitseeru otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmete volitatud töötlejaks. Siit tuleneb teine problemaatiline küsimus, milleks on otsingumootoriteenuse osutaja roll isikuandmete töötlejaks kvalifitseerumisel.

Eelnevalt leidis autor, et otsingumootoriteenuse osutaja tegevus isikuandmete kuvamisel otsingutulemustes on isikuandmete töötlemine ning otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete töötleja, kuid normi edasine tõlgendamine – otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerimine vastutavaks töötlejaks – on problemaatiline.

Analüüsid otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerumist isikuandmete töötlejaks direktiivi 95/46/EÜ ja IKS alusel, leidis töö autor, et otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötlejaks, kuigi antud teemal on mitmeid küsitavusi ja ebaselgusi. Autor tõi välja kaks põhilist probleemi. Esimene probleem on seotud vastutava töötleja mõistes sisalduva nõudega, mille kohaselt vastutav töötleja määrab kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid.

Otsingumootoriteenuse osutajad on leidnud, et otsingumootoriteenuse osutaja eesmärgiks ei ole konkreetselt *isikuandmete* töötlemine ning et tegemist on automaatsete protsessidega, mille eesmärgiks on veebilehtedel sisalduva info kuvamine, eristamata sealjuures isikuandmeid teistest andmetest. Normi grammatilise tõlgendamisviisi kohaselt tuleks võtta arvesse asjaolu, et isikuandmete vastutavaks töötlejaks kvalifitseerumisel on oluline, et otsingumootoriteenuse osutaja määraks kindlaks mitte lihtsalt *andmete* töötlemise eesmärgid, vaid konkreetselt *isikuandmete* töötlemise eesmärgid. Seni on lähtutud aga eesmärkide defineerimisel otsingumootoriteenuse osutaja üldisest eesmärgist *andmete* töötlemisel. Seega normi grammatilise tõlgendusviisi kohaselt võib jõuda järeldusele, et otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerimine isikuandmete töötlejaks ei ole üheselt mõistetav.

Teise probleemina tõi autor välja interneti otsingumootoriteenuse osutaja rolli isikuandmete töötlejana. Üldjuhul nõustutakse selles osas, et interneti otsingumootoriteenuse osutajate tegevus

on isikuandmete töötlemine, kuid ei ole täit selgust selles, kuidas otsingumootoriteenuse osutaja rolli edasi kvalifitseerida. Nagu eelpool leitud, siis volitatud töötlejaks otsingumootoriteenuse osutaja ei kvalifitseeru. Seega kehtiva regulatsiooni kohaselt ning ka üldmääruse kohaselt, sest üldmääruses vastutava töötleja mõiste jääb samaks, tuleks jõuda järeldusele, kas otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete vastutavaks töötlejaks. Lähtudes normi grammatilisest tõlgendamisviisist, võib jääda seisukohale, et otsingumootoriteenuse osutaja ei kvalifitseeru isikuandmete töötlejaks. Siiski, võttes arvesse asjaolu, et kehtiv regulatsioon võeti vastu ajal, mil veeb oli vaevalt tegelikkuseks saanud ja otsingumootorid olid alles tärkamas, ei ole direktiivi sätetes lihtsalt arvestatud sellega, et mis tahes maailma kohast on kättesaadaval tohutul hulgal detsentraliseeritult majutatavaid elektroonilisi dokumente ja muid faile, mille sisu saavad kopeerida, analüüsida ja levitada isikud, kellel ei ole mingit seost nende autoritega ega nendega, kes on laadinud need failid internetti ühendatud peremeesserverisse.⁹³

Lähtudes normi teleoloogilisest tõlgendamisviisist, võib jõuda järeldusele, et otsingumootoriteenuse osutaja siiski kvalifitseerub isikuandmete vastutavaks töötlejaks direktiivi 95/46/EÜ mõistes. Autori hinnangul on teleoloogilisest tõlgendusviisist lähtunud ka Euroopa Kohus kohtuasja C-131/12 lahendamisel. Otsingumootoriteenuse osutaja rolli osas on Google Spain ja Google Inc. kohtuasjas C-131/12 välja toonud, et isegi kui eeldada, et otsingumootoriteenuse pakkuja tegevust peaks pidama „andmete töötlemiseks”, ei saa otsingumootoriteenuse pakkujat pidada „vastutavaks” töötlejaks, sest talle ei ole teada andmete sisu ja tal ei ole selle üle kontrolli.⁹⁴ Euroopa kohus on aga antud küsimust kommenteerinud lahendi p-s 34 järgnevalt: olgu lisatud, et mitte ainult selle sätte⁹⁵ selge sõnastuse, vaid ka selle eesmärgiga – tagada mõiste „vastutav töötleja” laia määratluse kaudu andmesubjektide tõhus ja täielik kaitse – oleks vastuolus, kui otsingumootori haldaja arvatakse välja selle mõiste kohaldamisalast põhjendusel, et tal puudub kontroll kolmandate isikute veebilehtedel avaldatud isikuandmete üle.⁹⁶ Autori hinnangul on kohus lahendi tegemisel püüdnud tuvastada õigusakti mõtet selle vastuvõtmise eesmärgi ja autorite kavatsuste kaudu, tuues põhjendusena välja õigusakti eesmärgi tagada andmesubjektide tõhus ja täielik kaitse. Võttes arvesse direktiivi 95/46/EÜ preambula p-s 2 toodut, mille kohaselt andmetöötlussüsteemid on loodud selleks, et teenida inimkonda; selliseid süsteeme kasutades tuleb füüsiliste isikute kodakondsusele ja elukohale vaatamata austada nende põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu

⁹³ Kohtujuristi ettepanek kohtuasjas C-131/12. P 78.

⁹⁴ Kohtuotsus kohtuasjas C-131/12. P 22.

⁹⁵ Autori kommentaar. Direktiivi 95/46/EÜ art 2 p d) – vastutava töötleja mõiste.

⁹⁶ Sealsamas. P 34.

puutumatusesse, ning aidata kaasa majanduslikule ja sotsiaalsele arengule, kaubanduse laiendamisele ja üksikisikute heaolule, võib asuda seisukohale, et otsingumootoriteenuse osutajad kvalifitseeruvad direktiivi 95/46/EÜ eesmärke arvestades isikuandmete vastutavaks töötlejaks.

Eeltoodut kokku võttes võib öelda, et probleemid interneti otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerimisel isikuandmete vastutavaks töötlejaks kehtiva regulatsiooni alusel tulenevad eeskätt normi laiast tõlgendamisalast. Otsingumootoriteenuse pakkuja kvalifitseerumine isikuandmete vastutavaks töötlejaks kehtiva regulatsiooni kohaselt tekitab eriarvamusi normi liialt laia tõlgendamisvõimaluse tõttu.

Üldmääruses jääb vastutava töötleja mõiste samaks kui direktiivis 95/46/EÜ. Üldmääruse esialgse, 2012. a versiooni kohaselt (mille Euroopa Parlament kiitis muutmata kujul heaks 2014. a), täpsustatakse vaid see, et vastutav töötleja peab lisaks töötlemise „eesmärkidele“ ja „vahenditele“ kindlaks määrama ka töötlemise „tingimused“ (art 4 lg 5). 2012. a üldmääruse ettepaneku preambulas loetelusse lisatud „tingimuste“ kindlaksmääramise kohustust täpsemalt ei selgitata. 19. detsembril 2014. a avaldati ministrite nõukogu poolt heaks kiidetud üldmääruse muudetud versioon⁹⁷, mille art 4 lg 5 sõnastus kattub „vastutava töötleja“ mõiste osas direktiiviga 95/46/EÜ. Ka ministrite nõukogu sõnastust ei ole muudetud dokumendis pikemalt kommenteeritud, sh seda, miks otsustati töötlemise „tingimused“ vastutava töötleja kohustuste hulgast selles versioonis välja jätta.

Seega tuleb asuda seisukohale, et interneti otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmete töötlejaks kvalifitseerimise küsimuses jäävad järeldused üldmääruse alusel samaks kui kehtiva regulatsiooni alusel.

⁹⁷ Council of the European Union, 19th of December 2014. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). [WWW] <http://www.eudataprotectionlaw.com/wp-content/uploads/2015/01/Regulation-Council-Draft-Dec14.pdf>

KOKKUVÕTE

Elame tehnoloogia ajastul, mil andmete kogumine, säilitamine ja jagamine on lihtsam kui kunagi varem. Internet, otsingumootorid ja muud tehnoloogiad arenevad väga kiiresti esitades õigusloomele väljakutse püsida samas tempos. Kiire tehnoloogiline areng on tõstatanud mitmeid uusi probleeme seoses andmekaitse ja eraelu puutumatusena internetikeskkonnas. Üks neist on otsingumootori teenusepakkuja tegevus isikuandmete töötlemisel.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli selgitada välja kas interneti otsingumootori teenuse osutaja kvalifitseerub isikuandmete töötlejaks kehtiva regulatsiooni alusel ning jõustuva isikuandmete kaitse üldmääruse alusel. Töötlejaks kvalifitseerimise teema on oluline, kuivõrd see on üks keskmatest küsimustest, millele tuleb vastata selleks, et otsingumootorile teisest vastutust isikuandmete töötlemise nõuete rikkumise eest kohaldada.

Autor püstitas töös hüpoteesi, et otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub mõlemal juhul, nii kehtiva regulatsiooni kui ka üldmääruse kohaselt isikuandmete töötlejaks, kuid selles osas esineb probleeme. Püstitatud hüpotees leidis töös kinnitust.

Esmalt uuris töö autor Euroopa Liidu andmekaitsealase regulatsiooni territoriaalset kohaldatavust otsingumootoriteenuse osutajatele. Territoriaalse kohaldatavuse küsimus on oluline selgitamiseks välja, kas Eesti Vabariigi kodanike isikuandmeid töötlevatele otsingumootoriteenuse osutajatele Eesti Vabariigis kehtiv regulatsioon üldse kohaldub. Autor leidis, et hetkel kehtiva regulatsiooni alusel reguleerib territoriaalset kohaldamisala direktiiv 95/46/EÜ, mille kitsaskoht territoriaalse kohaldatavuse osas on see, et isikuandmete töötlejatele, kelle asukoht või isikuandmete töötlemiseks kasutatavad seadmed asuvad väljaspool Euroopa Liitu, ning kellel ei ole vastavas liikmesriigis asutust, ei kohaldu direktiiv 95/46/EÜ. Autor tõi näitena kohtuasja C-131/12, kus juhul, kui oleks aset leidnud Eesti kodaniku õiguste riive, mitte Hispaania kodaniku õiguste riive, ei oleks direktiiv 95/46/EÜ olnud territoriaalselt kohaldatav.

Uurides üldmääruse territoriaalset kohaldatavust interneti otsingumootoriteenuse osutajate suhtes, leidis autor, et küsimus regulatsiooni kohaldatavuse osas on selgem ning kaitseb Eesti Vabariigi kodanikke paremini. Üldmääruses on nõue väljaspool Euroopa Liitu asuva vastutava töötleja asutuse olemasolu kohta „liikmesriigi territooriumil“ asendatud nõudega „liidu

territoriumil“. See on oluline muudatus. Seega, kui kohtuasi C-131/12 oleks leidnud aset Eestis mitte Hispaanias ning kehtinud oleks üldmäärus, siis oleks regulatsioon olnud otsingumootoriteenuse osutaja suhtes territoriaalselt kohaldatav.

Teiseks uuris autor töötlejaks kvalifitseerimisega seotud probleeme ning autori hinnangul kvalifitseerub otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmete töötlejaks nii direktiivi 95/46/EÜ kui ka IKS mõistes. Siiski leidis autor, et esineb mitmeid probleeme. Esiteks lähevad arvamused lahku vastutava töötleja mõiste osas, mille kohaselt vastutav töötleja määrab kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid. Üheltpoolt ollakse seisukohal, et otsingumootoriteenuse osutaja eesmärgiks ei saa pidada otsingutulemustes kuvatavatel kolmandate isikute veebilehtedel olevate andmete töötlemiseks, sest otsingumootorid töötlevad internetis kättesaadavat teavet, eristamata isikuandmeid muudest andmetest. Samuti ei oma otsingumootoriteenuse pakkujad kontrolli kolmandate isikute poolt veebis avaldatud teabe üle. Teisalt ollakse aga seisukohal, et otsingumootoriteenuse osutaja töötlemistoimingutest tulenevalt on eesmärgid määratletud ning seega tuleb otsingumootoriteenuse osutajat käsitleda kui vastutavat töötlejat. Üldjuhul ei tekita küsimusi asjaolu, et otsingumootoriteenuse osutaja „töötleb“ andmeid. Direktiiv 95/46/EÜ ja IKS annavad töötlemise mõistele liigagi laialdase määratluse – „iga isikuandmetega tehtav toiming“. Küll aga tekitab segadust edasine määratlus. Siit tulenebki teine probleem, milleks on küsimus otsingumootoriteenuse osutaja rollist isikuandmete töötlejaks kvalifitseerimisel. On asutud seisukohale, et otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete töötleja direktiivi 95/46/EÜ mõistes, kuid konsensust ei ole selles osas, kas otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete vastutav töötleja. Käesolevas töös leidis autor, et otsingumootoriteenuse osutaja ei kvalifitseeru isikuandmete volitatud töötlejaks. Seega jääb küsimus, kas otsingumootoriteenuse osutaja on isikuandmete vastutav töötleja. Autor leidis, et probleemid otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerimisel isikuandmete vastutavaks töötlejaks tulenevad suuresti asjaolust, et kehtiv regulatsioon võeti vastu ajal, mil veeb oli vaevalt tegelikkuseks saanud ja otsingumootorid olid alles tärkamas ning direktiivi sätetes ei ole sellega arvestatud. See aga võimaldab normi mitmeti tõlgendada.

Kokkuvõtlikult võibki tuua probleemide alusena välja normi laia tõlgendamisala. Lähtudes vastutava töötleja normi grammatilisest tõlgendamisviisist, võib jääda seisukohale, et otsingumootoriteenuse osutaja ei kvalifitseeru isikuandmete vastutavaks töötlejaks. Seda just seetõttu, et ei ole üheselt selge, mis on otsingumootoriteenuse osutaja *eesmärgid* mitte lihtsalt andmete, vaid justnimelt *isikuandmete* töötlemisel. Siinkohal tuleb arvestada ka otsingumootoriteenuse osutajate seisukohta, mille kohaselt otsingumootorid roomavad veebis,

indekseerivad ja salvestavad informatsiooni tegemata vahet kas tegemist on isikuandmetega või mitte. Samuti ei oma otsingumootoriteenuse osutajad kontrolli kolmandate isikute veebilehel avaldatud informatsiooni üle.

Lähtudes normi teleoloogilisest tõlgendusest ning püüdes tuvastada õigusakti mõtet selle vastuvõtmise eesmärgi ja autorite kavatsuste kaudu, tuleb asuda seisukohale, et otsingumootoriteenuse pakkuja kvalifitseerub isikuandmete vastutavaks töötlejaks direktiivi 95/46/EÜ art 2 p d) mõistes. Direktiivi 95/46/EÜ preambuli p-s 2 on selgitatud direktiivi eesmärke: andmetöötlussüsteemid on loodud selleks, et teenida inimkonda; selliseid süsteeme kasutades tuleb füüsiliste isikute kodakondsusele ja elukohale vaatamata austada nende põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusel, ning aidata kaasa majanduslikule ja sotsiaalsele arengule, kaubanduse laiendamisele ja üksikisikute heaolule. Nimetatud selgituse kohaselt ei täidaks direktiiv 95/46/EÜ oma eesmärke kui jõuda järeldusele, et otsingumootoriteenuse osutaja ei kvalifitseeru isikuandmete vastutavaks töötlejaks. Kuna otsingumootoreid ei olnud regulatsiooni vastuvõtmise ajal tänasel kujul veel olemas ning ka veeb ise oli alles oma arengu alguses, tuleb autori hinnangul lähtuda normi tõlgendamisel justnimelt normi eesmärgist. Autori hinnangul on ka Euroopa Kohus kohtuasjas C-131/12 õigesti leidnud, et otsingumootoriteenuse osutaja kvalifitseerub kehtiva regulatsiooni alusel isikuandmete vastutavaks töötlejaks.

Käesolevas töös jõudis autor järeldusele, et kehtiva regulatsiooni alusel on territoriaalne kohaldamisala probleemne, kuid kui regulatsioon kohalduks, siis kvalifitseeruks otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmete vastutavaks töötlejaks. Üldmääruses on territoriaalne kohaldamisala autori hinnangul lahendatud ning ka üldmääruse kohaselt kvalifitseeruks otsingumootoriteenuse osutaja isikuandmete vastutavaks töötlejaks.

Siiski leidis autor, et otsingumootoriteenuse pakkuja kvalifitseerumine isikuandmete vastutavaks töötlejaks tekitab eriarvamusi normi liialt laia tõlgendamisevõimaluse tõttu. Normi mitmetimõistetavus tuleks lahendada.

Seoses sellega teeb autor töös ettepaneku lahendada normi tõlgendamise probleem viies sisse otsingumootorite tegevust reguleeriv regulatsioon isikuandmete kaitse üldmäärusesse. Täpne regulatsioon on juba normitehniline küsimus ning käesolevas töös see käsitlust ei leidnud. Siiski võiks antud teema leida edasist uurimist.

KASUTATUD LÜHENDID

EIÕK – Euroopa Inimõiguste Konventsioon.

IKS – Isikuandmete kaitse seadus.

PS – Põhiseadus.

InfoTS – Infoühiskonna teenuse seadus.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **B. Van Alsenoy, M. Koekoek.** (21.04.2015) Internet and jurisdiction after Google Spain: the extraterritorial reach of the 'right to be delisted'. Oxford Journals. Oxford University Press.
2. **Kanger, L.** Juridica V 2009. *Kas avalik dokumendiregister või isikuandmete kaitse? Normikriitiline käsitlus.*
3. **Lauren, A.** (2007) *Isikuandmete kaitse seadus. Isikuandmete kaitse seaduse seletuskiri.* Agitaator. 199 lk.
4. **Liiv, E.** (12.23.2014) *Kas eraisikul on õigus unustusele Internetis?* Juridica.
5. **Maruste, R.** (2014) *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse.* Tallinn, Juura.
6. **Miisna, K.** (2014) *Interneti otsingumootoriteenuse osutaja vastutus internetikasutaja allikveebilehel avaldatud isikuandmete töötlemise eest.* Tartu. 89 lk.
7. **Männiko, M.** (2011) *Õigus privaatsusele ja andmekaitse.* Tallinn. Kirjastus Juura. 255 lk.
8. **Narits, R., Merusk, K., Kask, O. jt.** (2012) *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne.*
9. **Sillaots, S.** (2014) *Isikuandmete kaitse regulatsiooni ühtlustamine Isikuandmete kaitse üldmääruse eelnõus ja selle mõju Eestile.* Tartu. 101 lk.
10. **Tamm, D.** (2014) *Isikuandmete kaitse põhimõtted.* Tartu. 83 lk.
11. **Tikk, E., Nõmper, A.** (2007). *Informatsioon ja õigus.* Tallinn. Kirjastus Juura. 186 lk.
12. **Turk, K.** (Juridica III/2014) *Digitaalkeskkonnas isiku tuvastamise meetmete poolt ja vastu.* Lk 175-188.

Kasutatud normatiivmaterjal

13. Eesti Vabariigi põhiseadus - RT I, 27.04.2011, 2.
14. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. - ELT C 83, 30.03.2010.
15. Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. 26.10.2012.- ELT C 326.

16. Euroopa Parlamendi ja nõukogudirektiiv 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. - ELT L 281, 23.11.1995.
17. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2000/31/EÜ infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta), 8. juuni 2000. ELT L 178 , 17/07/2000.
18. Infoühiskonna teenuse seadus – RT I, 06.01.2011, 12.
19. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.
20. Isikuandmete kaitse seadus – RT I, 12.07.2014, 51.

Kasutatud kohtupraktika

21. Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 24. veebruarist 1994 nr 15450/89.
22. Euroopa Kohtu otsus 6. novembrist 2003 nr C-101/01.
23. Riigikohtu otsus 10. juunist 2009 nr 3-2-1-43-09.
24. Euroopa Kohtu otsus 9. novembrist 2010 liidetud kohtuasjades nr C-92/09 ja C-93/09.
25. Riigikohtu otsus 9. detsembrist 2010 nr 3-2-1-127-10.
26. Riigikohtu otsus 25. septembrist 2013 nr 3-2-1-80-13.
27. Euroopa Kohtu otsus 13. maist 2014 nr C-131/12.

Muud allikad

28. Artikkel 29 alusel moodustatud andmekaitse töörühma arvamus 1/2008.
29. BBC to publish 'right to be forgotten' removals list. 17th of October 2014. BBC News. [WWW] <http://www.bbc.com/news/technology-29658085> (23.05.2015)
30. Council of the European Union, 19th of December 2014. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). [WWW] <http://www.eudataprotectionlaw.com/wp-content/uploads/2015/01/Regulation-Council-Draft-Dec14.pdf>.
31. Data Protection: Europeans share data online, but privacy concerns remain – new survey. (2011) European Commission – Press release. [WWW] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-742_en.htm?locale=en (18.05.2015)

32. Digilõhe noorte ja eakamate vahel väheneb. – Eesti statistikaamet. (2014) – [WWW]
<http://www.stat.ee/72306/?highlight=internet> (18.05.2015)
33. Euroopa Komisjoni 25.01.2012 ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus Üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise Kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) – 2012/0011 (COD).
34. European Commission report 2003.
35. European privacy requests for search removals. (2015) Google Transparency report. [WWW] <http://www.google.com/transparencyreport/removals/europeprivacy/?hl=en> (16.05.2015)
36. Google France Sarl kiri 31. juulist 2014. [WWW]
<https://docs.google.com/file/d/0B8syaai6SSfiT0EwRUFyOENqR3M/edit?pli=1> (15.05.2015)
37. Google Investor Relations (2014)
http://investor.google.com/earnings/2014/Q4_google_earnings.html (17.05.2015)
38. Google Transparency Report. (2015) European privacy requests for search removals. [WWW] <http://www.google.com/transparencyreport/removals/europeprivacy/?hl=en> (vaadatud 16.05.2015)
39. How search Works.
<https://www.google.com/search/about/insidesearch/howsearchworks/thestory/> (19.05.2015)
40. Inimõigused ja internet. – Inimõiguste instituut. [WWW]
<http://www.eihr.ee/inimoigused-ja-internet/> (22.05.2015)
41. Judge dismisses Streisand's \$10M süit. 4th of December 2003. CNN International. [WWW] <http://edition.cnn.com/2003/SHOWBIZ/Music/12/04/ple.streisand.reut/> (23.05.2015)
42. Kohtujuristi ettepanek 22. septembrist 2009. Liidetud kohtuasjad C-236/08, C-237/08 ja C-238/08. [WWW]
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=73281&pageIndex=0&doclang=et&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=435372>
43. Kohtujuristi ettepanek 25. juunist 2013. Kohtuasi C-131/12.
44. Mis on otsingumootori algoritm? Internetiturundus. [WWW]
<http://www.tasutaturundusjainternetiturundus.com/otsingumootorid> (22.05.2015)

45. P. Pruulmann-Vengerfeldt, M. Murumaa-Mengel, K. Laas-Mikko. Tartu Ülikooli Inimõiguste instituudi uuring 2014. Privaatsusõigus inimõigusena ja igapäevatehnoloogiad
46. The Streisand Effect: When censorship backfires. 15th of June 2012. BBC News. [WWW] <http://www.bbc.com/news/uk-18458567> (23.05.2015)

SUMMARY

PROBLEMS OF QUALIFYING SEARCH ENGINE SERVICE PROVIDER AS A DATA CONTROLLER

Liisa Voo

Language: Estonian
Pages: 46
References: 46

We are living in the age of technology where gathering, storing and sharing data is easier than ever before. Internet, search engines and other technologies are developing very fast giving the legislation a challenge to keep up with the pace. Due to rapid technological developments, there are many new problems surfacing concerning data protection and privacy. One of which is widely debated topic about search engine service provider as a controller of personal data.

The purpose of this research is to find out whether the internet search engine provider qualifies as data controller under the current regulation of the Republic of Estonia and under General Data Protection Regulation to be in force by the end of 2015. In this research the author sets the following research question: is the search engine service provider qualified as a data controller under the regulations currently in force in the Republic of Estonia and under General Data Protection? The author chose this topic because there has been a lot of disagreement about the issue of search engines qualifying as data controllers, the topic is timely and so far has not been widely studied.

The research is divided into two chapters. The first chapter is a descriptive chapter where the author gives an overview of the background information needed to open the topic, such as the operating principles of a search engine service provider and the infringement of fundamental rights concerned. Also an overview of European Court of Justice ruling in the case C-131/12. In the second chapter the author analyzes both the national and international laws and regulations, also regulations currently in force and regulations to be in force in the near future to find out if

the search engine provider qualifies as a data controller. In the second chapter the author analyzes the matter concerning territorial scope of the regulation and material scope of the regulation.

In this research the author found that under current regulation, the territorial scope of the regulation is problematic and it might not protect Estonian citizens as necessary. The author brought an example of European Court of Justice ruling in the case C-131/12 and found that if the person whose rights were infringed would have been Estonian citizen and not Spanish citizen, current regulation would not have been applicable due to territorial scope. However, if the territorial scope would not be a problem, the author found that search engine provider would qualify as a data controller under current regulation.

In Data Protection Regulation, important changes have been made concerning territorial scope of the regulation. The author found that in new Data Protection Regulation, the question of territorial scope has been solved and under Data Protection Regulation, search engines would qualify as data controllers.

Author found that search engine service provider qualifies as data controller under current regulation and under Data Protection Regulation. European Court of Justice on the ruling C-131/12 has also found that search engine service providers qualify as data controllers. In spite of the ruling, there are still many unanswered questions about interpreting the legal norm of data controller and many different opinions in that matter. For example, requirement of data controller, according to definition in both, Data Protection directive and Data Protection Regulation, is that data controller determines the purposes and means of the processing of personal data. Author found that in the ruling, European Court of Justice has not sufficiently defined the *means* of the processing of *personal* data by search engine service provider. Also, the role of search engine service provider could be interpreted differently – whether search engine service provider is data controller or data processor.

Author found that legal norm in that matter is not unambiguous and could be interpreted in many ways. Creating dissenting opinions in that matter.

Due to that, the author suggests that regulation concerning search engine service providers should be unambiguous and should be introduced, for example, in the Data Protection Regulation.

Deklareerin, et käesolev lõputöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli diplomi taotlemiseks. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjanduslikest allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor

(nimi, allkiri, kuupäev)

Üliõpilaskood

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja

(nimi, allkiri, kuupäev)

Kaitsmisele lubatud „ “ 2013

.....

TTÜ TK kaitsmiskomisjoni esimees (nimi, allkiri)